

LANDSKAB

NR 3 2013 94. ÅRGANG S. 73-104

Forår • Gottlieb Bindesbøll og det glemte monument • Den sidste rejse • Tre kommunale kirkegårde i Aalborg Kommune • Gladsaxe Kirkegård • Blomsterudstillinger • Afgangsprojekter fra KU Science • Summary

TAL MED OS OM PLANTER!

BIRK-HOLM

RING PÅ **4817 3126** SKRIV TIL **BIRK-HOLM@BIRK-HOLM.DK**
ELLER SE **WWW.BIRK-HOLM.DK**

BIRKHOLM PLANTESKOLE a/s, FARREMOSEN 4, 3450 ALLERØD

Danske Anlægsgartnere

Sven Bech A/S

ANLÆGSGARTNERFIRMA SIDEN 1921

- vedligeholdelse
- nyanlæg,
- renovering
- plantning,
- beskæring
- totalentreprise
- snerydning
- kloak

Tlf: 3968 0655 • Fax: 3968 1127 • Mesterloddén 13, 2820 Gentofte
www.svenbech.dk • svenbech@svenbech.dk

Vi bygger Grønt

John F A/S

Nyanlæg og vedligeholdelse

Medlem af
Danske
Anlægsgartnere

Rosenlundvej 13 • 3540 Lyngbe
Mobil 40 10 83 74

E. M. DEICHMANN A/S

SCHIMMELMANNSSVEJ 30
2920 CHARLOTTENLUND

TELEFON 39 63 36 80
TELEFAX 39 63 36 61

- NYANLÆG • STEN • FLISER
- PLANTER • GRÆS
- VEDLIGEHOLDELSE

Vi bygger grønt

Vejdirektoratet sætter pris på kvalitet og logistik, der virker

På motorvejen mellem Fløng og Roskilde står der nu 4.400 træer – leveret til aftalt tid og som specificeret i kontrakten. Træerne plantede vi ud i vores fynske muld i foråret 2011. Derefter har vi beskåret og plejet dem, så de har de bedste forudsætninger for at etablere sig og klare sig i miljøet derude langs motorvejen. Du er altid velkommen til at komme og se, hvordan vi passer og plejer vores planter. Så kan du også få en god fornemmelse af, hvorfor Vejdirektoratet valgte vores træer til projektet på Sjælland.

Med venlig hilsen Team Kortegaard
”Vi har rødder på Fyn”

P. Kortegaards Planteskole A/S
Øvej 10, Kappendrup
DK-5550 Langeskov
Telefon 65 97 26 56
Telefax 65 97 30 84
pkp@kortegaard.dk
www.kortegaard.dk

DANMARKS HAVEKUNST II - III

Danmarks Havekunst II
Lulu Salto Stephensen
431 sider

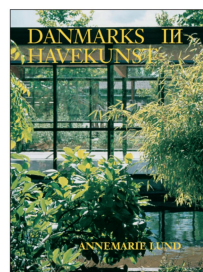
I bind II beskrives perioden fra den romantiske haves gennembrud i det tidlige 1800-tal frem til 2. Verdenskrig.

Danmarks Havekunst III
Annemarie Lund
440 sider

I bind III beskrives havens udvikling i perioden fra efterkrigstiden frem til vore dage.

Begge bind er rigt illustrerede med ypperlige gengivelser af planer og smukke fotos af fotografen Keld Helmer-Petersen.

Løssalg pr. bind:
Før 650 kr. - Nu: 399 kr.

ARKITEKTENS FORLAG WWW.ARKF0.DK/SHOP

Vanddesign til det offentlige rum

- Energibevidst rådgivning
- Erfaren projektering
- Driftsvenlig udførelse

- Vandbehandling
- Belysning
- Interaktion
- Stort vandlaboratorium

**Fokdal
Springvand**
Østerled 28 4300 Holbæk
Tel.: 5944 0565
www.fokdalspringvand.dk

MALMOS

ANLÆGSGARTNERE

60 år
i det grønne

Jubilæum - den 4. juni 2013

Program

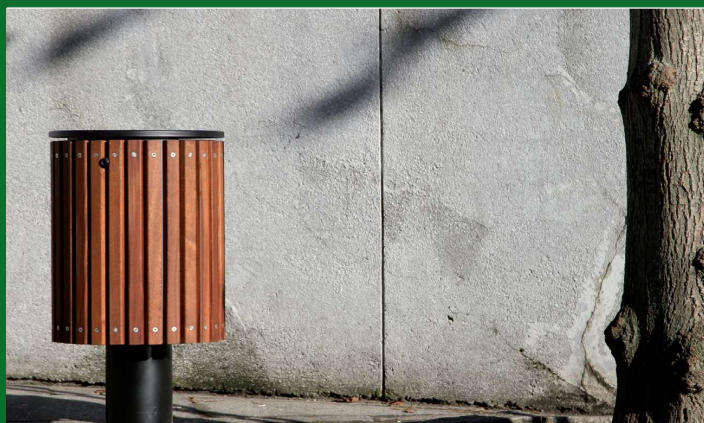
- 14.00 Velkomst
- 15.00 Overraskelse
- 15.15 Taler, snacks og
networking
- 17.00 Afslutning

www.pmalmos.dk

Tlf. 59 59 53 42

DANMARKS STØRSTE PRODUKTION AF BYRUMSINVENTAR

Fjordpark skraldespand · Design by VE2

Fjordpark leveres med
FSC-certificeret mahogni-
beklædning eller pulverlakeret
stålbeklædning.
Farvevalg efter RAL-systemet.
Alle ståldele bliver grundigt
varmegalvaniseret inden de
pulverlakeres.

For mere info

SPECIALIST I INDIVIDUELLE LØSNINGER
www.hitsa-hjels.dk

HITSA-HJELS A/S
PRODUKTION AF GADE OG PARKUDSTYR

Søren Jessensvej 1-4 A · 9430 Hejls · Tlf. 7557 4155 · hitsa@hitsa-hjels.dk

Mobil hæk, 2010. Foto Søren Dahlgaard

Tildelinger 2013 fra Karin og Georg Boyes Fond

Karin og Georg Boyes Fond har på sit møde den 28. februar 2013 uddelt støttebeløb til to studierejser og to bogprojekter.

En gruppe på omkring 45 landskabsarkitektstuderende har fået et stort bidrag til en studierejse til Nordspanien, bl.a. Barcelona og Girona. Her skal de bl.a. besøge historisk og nutidig havekunst og landskabsarkitektur samt besøge tegnestuer. Rejsen er en del af kurset 'Tema i landskabsplanlægning' på Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet.

Foreningen af Landskabsarkitektstuderende har fået et bidrag til en studietur for 20 studerende på tværs af årgangene. Rejsen går i juli til England for at studere havekunst og landskabsarkitektur.

Hans Ove Pedersen, tidligere landskabsarkitekt i Lyngby-Taarbæk Kommune har fået et beløb til en bog om parker og grønne områder i Lyngby-Taarbæk Kommune. Bogen har den tidligere stadsgartner S.A. Hansen som udgangspunkt, og vil belyse den samfundsmæssige betydning som de rekreative områder har haft for borgerne i området siden begyndelsen af 1900-tallet.

Endelig har Dansk Landskabsarkitektforening fået et beløb til bogprojektet 'Dansk landskabsarkitektur 2009-13'. Den skal opfølge 'Ny agenda, Dansk landskabsarkitektur 2003-08', der udkom i 2009.

Karin og Georg Boyes Fond giver støtte til landskabsarkitektstuderendes grupperejser, yngre landskabsarkitekters studierejser og publikationsvirksomhed inden for fagområdet. Fonden er oprettet efter tidligere professor på Landbohøjskolens landskabsarkitektuddannelse Georg Boye og hans hustru Karin Boye. Fonden har uddelt bidrag siden 2007.

Fondens bestyrelse består af repræsentanter fra Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet (der nu varetager uddannelsen), Kommunale Park- og Naturforvaltere, Dansk Landskabsarkitektforening og Danske Anlægsgartnere; P.t. er fondens bestyrelsesmedlemmer Jette Abel, Peter Bjørno Jensen, Charlotte Skibsted og Søren Holgersen.

Næste ansøgningsfrist er 1. februar 2014
www.boyesfond.dk

Mur, hæk, hegn KØS, 4. maj – 15. september 2013

Muren, hækken og hegnet er vægge, vi kender fra det offentlige rum. Til daglig adskiller, afspærre og skaber de rummene omkring os. Udstillingen MUR HÆK HEGN tager udgangspunkt i det offentlige rums vægge og lader tre kunstnere, Søren Dahlgaard, Søren Behncke og Christian Schmidt-Rasmussens, benytte og bearbejde dem på nye måder.

Hvad sker der, når den velkendte hæk, der som regel adskiller privat og offentligt rum flyttes ud sin normale funktion og optræder selvstændigt og interaktivt rundt omkring i byen? Hvad og hvordan vil en maler fortælle os om Køges fremtid, når han får stillet 32 x 4,5 meter mur til sin rådighed? Og hvad kan et stort trådhegn bruges til som bund for flettekunst til og om Køge som by og sted?

Værkerne er placeret på Tråden – en kulturrute fra Køges bymidte til havnen.

KØS, museum for kunst i det offentlige rum
www.koes.dk

FAB: weekendtur til Hamborg

Foreningen af Byplanlæggere på Fyn inviterer til en kort weekendtur med bus til Hamborg 7.-8. juni for at se og diskutere nogle af de nye projekter, der er i støbeskeen: IBA, Oberhafen, Hafencity, Gängeviertel.

Pris 1.300 kr./1.600 kr. ved overnatning i hhv. dobbelt-/enkeltrum

Inf. og tilmelding inden 10. maj: post@fabnet.dk

Akademiraadets udtalelse om Livgardens Kaserne – forslag til lokalplan
Akademiraadet, hvis opgave det er at fremme kunsten og rådgive staten i kunstneriske spørgsmål, har 20. marts 2013 sendt nedenstående udtalelse til Københavns Kommune, Teknik- og Miljøforvaltningen, Center for Bydesign:

Livgardens Kaserne – forslag til lokalplan
Undgå det ordinære. Det er udtryk for kultur generøsitet hver dag at kunne opleve et levende orkester, der går rundt og spiller i Danmarks hovedstad. Dette finder Akademiraadet er en kvalitet i det offentlige byrum.

At bygge i et historisk byrum / parkrum, der er fredet, kræver en særlig indlevelse, og løsningen bør naturligvis være af højeste kvalitet med respekt for stedets egenart.

Rådet finder, at forslagens forhold til det samlede Rosenborganlæg og dets tilgrænsende offentlige byrum bør udnytte havens særlige potentiale, og at den foreliggende løsning virker ordinær uden at give nye kvaliteter tilbage til haven og byen. Dette gælder både placering og udformning, og desuden forekommer landskabsbearbejdningen ikke specielt inspireret. Rådet opfordrer til, at potentialerne afsøges og udfoldes i en løsning, hvor Kongens Have og eksercerspladsen ses som ét, og hvor placering og arkitektur beriger både brugere og by.

Rådet opfordrer også til at sikre kvaliteten i det realiserede byggeri og minder om, at EU's udbudsregler netop giver mulighed for at sikre den specifikke kvalitet.

Med venlig hilsen
Akademiraadet
Mette Gitz-Johansen
formand

Akademiets medaljer 2013

Ved Akademiets Stiftelsesfest 21. marts 2013 blev overrakt følgende medaljer:

C.F. Hansen Medaillen, den højeste udmærkelse, Akademiet kan tildele en arkitekt: Arkitekten Jan Gehl

Thorvaldsen Medaillen, den højeste udmærkelse, Akademiet kan tildele en billedkunstner: Billedhuggeren Kirsten Dehlholm og billedkunstneren Olafur Eliasson.

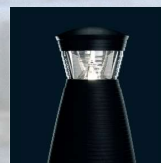
Eckersberg Medaillen, for indsats af høj kvalitet inden for den fri eller den bundne kunst: Arkitekten Kristine Jensen, billedkunstneren Bodil Nielsen, billedkunstneren Frans Jacobi og billedkunstneren Søren Martinsen.

N.L. Høyen Medaljen, for indsats af høj kvalitet inden for forskning, fortolkning eller formidling af de skønne kunster: Arkitekten Thomas Bo Jensen og kunsthistorikeren Teresa Nielsen.

Danmarks Radio var i år til stede under medaljeoverrækkelsen for at filme til en række udsendelser om Akademiet og medaljerne. På Akademiraadets hjemmeside kan man se billeder af kunstneres værker, billeder af medaljerne samt tidligere tildelinger.
www.akademiraadet.dk

Rubbie LED

Design: Peter Bysted. RUBBIE PULLERT LED giver et ensartet, cirkulært symmetrisk lys uden ubehagelig blænding. Optimeringen af et vertikal lys giver en god ansigtsgenkendelse, hvilket bidrager til en øget tryghedsfølelse. Den metalliserede reflektor tillige med den rillede afskærmning sikrer en kontrolleret og effektiv lysfordeling.

**louis
poulsen**

www.louis Poulsen.com

C.F. Hansen Medaillen

Arkitekten Jan Gehl er i 2013 tilkendt C.F. Hansen Medaillen med følgende motivering: 'Arkitekten Jan Gehl, har som professor på Kunstakademiet og som praktiserende arkitekt gjort byen, kvaliteten af byrummene og ikke mindst livet mellem husene til sit projekt.

Jan Gehl fokuserer i sin gerning på menneskets perception af byrummet og de særlige kvaliteter, der ikke kan måles i kvadratmeter og økonomi. Sol og skygge, steder med læ, mødesteder, travle gader og byens små oaser er basis for Jan Gehls design og omfattende internationale forfatterskab.

Han har konsekvent insisteret på, at det er det enkelte menneskes behov og oplevelse af byrummet, på tværs af kulturer, geografi og klima, der får byer til at være attraktive og levende. Denne tilgang har bragt Jan Gehl rundt i hele verden, hvor han blandt andet har skabt projekter som byrum på Broadway og cykelstrategi i New York, byomdannelse i Melbourne, nye pladser i Amman, Jordan, og genopbygningsplan for Christchurch, New Zealand.

Karakteristisk for Jan Gehls projekter er den enkle og robuste løsning, der kommer ud af en præcis læsning af byen og kulturen omsat med følsomhed og stor faglig indsigt.

Jan Gehls arkitektfaglige tilgang til byen og byens rum vil i mange år frem være en meget væsentlig parameter i byomannelser og etablering af nye byområder både i Danmark og internationalt.

Derfor tildeles arkitekten Jan Gehl C.F. Hansen Medaillen.

Thorvaldsen Medaillen

Billedkunstneren Kirsten Dehlholm er i 2013 tilkendt Thorvaldsen Medaillen med følgende motivering:

'Det billedkunstneriske udgangspunkt – den visuelle komposition – det sansede rum – og et særligt scenisk sprog på grænsen mellem performance og udstilling er rammen om Kirsten Dehlholms udtryk.

Gennem 35 år, først med Billedstofteateret og siden performanceteatret Hotel Pro Forma har Kirsten Dehlholm undersøgt og iscenesat komplicerede og eksistentielle temaer – metafysik – tro – identitet – krig for blot at nævne nogle.

Hver ny forestilling er et nyt eksperiment, der udmøntes i unikke, stedsspecifikke og stramt komponerede rumlige billeder i et samarbejde med andre kunstnere på tværs af grænser og medier.'

Kirsten Dehlholm udmærkes med Thorvaldsen Medaillen for sin altid fornyende, undersøgende tilgang til det billedkunstneriske udtryk og for sin sans for det stærkt konfronterende sceniske rum.

Billedkunstneren Olafur Eliasson er i 2013 tilkendt Thorvaldsen Medaillen med følgende motivering:

'Olafur Eliassons værker, som han selv benævner som "eksperimentelle set-ups", spænder lige fra arkitektur, over installationer og skulptur til film, maleri og fotografi. Hans kunstneriske praksis er kendetegnet ved hans udforskning af vores måder at sanse på. Gennem intensive undersøgelser og eksperimenter med naturlige fænomener som lys, farve og tåge, som han flytter ind i det museale rum, tester han, hvorledes samspillet mellem krop og hjerne påvirker vores individuelle opfattelse af verden.

Olafur Eliassons kunst handler om at skabe et rum for erkendelse af fysiske, kropslige, sociale og mentale forhold. Et rum, hvor vi kan revurdere vores forestillinger om, hvad det vil sige at være og handle i verden og overveje konsekvenserne af vores følelser og handlinger, både i kunsten og i samfundet som helhed.'

For dette arbejde hædres Olafur Eliasson med Thorvaldsen Medaillen.

Eckersberg Medaillen

Arkitekten Kristine Jensen er i 2013 tildelt Eckersberg Medaillen med følgende motivering:

'Renæssancekunstneren Andrea Mantegnas hus i Mantova beskriver en kube, og i denne kube er indskrevet en cirkulær gård. Til huset knytter sig en have, hvis oprindelige form er uvis.

En ung landskabsarkitekt viste i 1984 på Charlottenborgs Efterårsudstilling, (senere publiceret i tidsskriftet LANDSKAB) et forslag til en nytolkning af dette haveanlæg.

Forslaget fulgtes af en rå, poetisk tekst, der på forunderlig vis inddrog glæden ved nuet i kunstens evighed.

Forslaget var udført af Kristine Jensen.

Denne rå, poetiske, forunderlige glæde findes i alle Kristine Jensens arbejder, fra tanken til detaljen. Kristine Jensen har gennem disse arbejder vist, at hun mestrer alle skalaer, fra det åbne land, over byer, gennem byens rumligheder til den minimale have, og Kristine Jensen har fuldtud forstået at udnytte det rum, der opstår mellem nuet og det historiske, til væsentlige nytolkninger.'

For dette arbejde, og for sin vedholdende insistens på høj kunstnerisk kvalitet, tildeles arkitekten Kristine Jensen Eckersberg Medaljen.

N.L. Høyen Medaljen

Arkitekten Thomas Bo Jensen er i 2013 tilkendt N.L. Høyen Medaljen med følgende motivering:

'Arkitekten Thomas Bo Jensen blev for mere end tyve år siden grebet af murstenen under studierne på Kunstakademiets Arkitektskole. Hans projekter var flotte og nørdede murstensbygninger, der med autoritet viste, hvorledes denne håndholdte teglklump kunne stables, vendes, drejes, halveres og danne skygge, ornament, hvælv, bue og stik.

Med ph.d.-afhandlingen *Murstenens ornamentale Vilje*, lektoratet på Kunstakademiet, artikler, anmeldelser og nogle få murstensskulpturer, har Thomas Bo Jensen i første omgang valgt forskerens, kritikerens og formidlerens kasket.

Det er en grundlæggende kærlighed til arkitekturen, der driver hans skriverværk. Når vi læser hans sværvægterbøger om henholdsvis P.V. Jensen-Klint og Inger og Johannes Exner, er det meget andet end mursten, det handler om.

Det er historien om tyngden, omhyggeligheden, kærligheden til rum, stoffet og atmosfæren, træghederne i stoffet og langsommeligheden i det gode håndværk, skrevet af en indsigtfuld arkitekt. Ikke historiker, men én, der deler fag med de portrætterede, og som ikke er bange for at lade sine holdninger komme diskret til orde'.

For sine fine bøger udmærkes Thomas Bo Jensen med N.L. Høyen Medaljen.

Metronomis LED

Metronomis LED er et nyt armatur til byer, parker og pladser. Den varierede armaturserie gør det muligt at skabe et væld af lyseffekter. Kombinér master, armaturhus og effekter; og skab et individuelt særpræg med det klare, hvide LED-lys.

www.philips.dk/lighting

PHILIPS
sense and simplicity

DL, Dansk Landskabsarkitektforening Strandgade 27A, 1. DK-1401 Kbh K Tel. +45 33 32 23 54
Formand er Karen Sejr
Daglig leder er Lillian S. Thomsen dl@landskabsarkitekter.dk www.landskabsarkitekter.dk
DL er medlem af Dansk Kunstnerråd,
IFLA Europe, European Region of IFLA
IFLA, International Federation of Landscape Architects

Dansk Landskabsarkitektforenings generalforsamling 15. marts 2013

DL's generalforsamling løb af stablen i Osråhuset i København den 15. marts. Der var stor tilslutning og god stemning, og over 60 medlemmer var mødt op for at give deres besyv med til foreningens arbejde.

DL's bestyrelse vil fortsat arbejde for en større opmærksomhed omkring landskabsarkitektur, med særligt fokus på klimatilpasning og landskabsarkitekternes rolle, og sammen med DL's sekretariat ser den nye bestyrelse frem til at kaste sig over arbejdet.

DL's regnskab udviste i år et pænt overskud på 135.000 kr., og bestyrelsen havde derfor lagt op til, at overskuddet bl.a. bruges på at skyde nyt bogprojekt i gang som efterfølger til *Ny Agenda – dansk landskabsarkitektur fra 2003-08*. Bogen skal omhandle dansk landskabsarkitektur fra 2009-13.

Desuden skal der udarbejdes en ny hjemmeside for DL, så den kommer til at fremstå mere professionelt og tidssvarende.

Også DL's rejselegat til de studerende blev forhøjet.

Medlemskontingentet forbliver uændret det næste år. Generalforsamlingen godkendte virksomhedsplan, regnskab og budget. Et fyldestgørende referat fra generalforsamlingen kan læses på DL's hjemmeside under "OM FORENINGEN" – "Om bestyrelsen".

En stor tak for en mangeårig indsats lod det fra DL's formand Karen Sejr til bestyrelsesmedlemmer Caroline Andersen og Jacob Kamp, der havde valgt ikke at genopstille i år. Også tak hhv. Marie Damsgaard og Henriette van Deurs, som de sidste to år har skiftedes til at varetage posten som studenterrepræsentant i DL's bestyrelse.

Den nye bestyrelse består de næste to år af flg. medlemmer: Ann Lilja (nyvalgt), Bjørn Ginman, Bo Holm-Nielsen, Karen Sejr, Lise Thorsager (nyvalgt), Nina Due, Stine Bærentzen, Helle Post (valgt til suppleant), Maja Johansen (valgt til suppleant) samt Annesofie Milner (nyvalgt studenterobservatør).

Til redaktionsudvalget blev Jacob Fischer valgt og Martin Theill Jacobsen som suppleant. En stor tak til Ulrik Kuggas, der som følge af 6-års-reglen ikke kunne genopstille.

Generalforsamlingen sluttede med en hyggelig middag i Osråhuset. LT

Nordisk kongres i Island, 6.-9 juni 2013: Turiststeder, design og planlægning

Torsdag 6. juni kl. 20-22: Foreningen af Islands landskabsarkitekter, FÍLA, til reception kl. 20.00 i Kex hostel.

Freitag 7. juni kl. 13-17: Seminar i Nordens hus i Reykjavik. Forelæsere fra Island, Danmark (Annemarie Lund, landskabsarkitekt, redaktør af LANDSKAB), Norge, Sverige (Emily Wade, landskabsarkitekt), Finland (Arto Tenhovuori, landskabsarkitekt og formand for foreningen af landskabsarkitekter i Finland) og USA (Ethan Carr, ph.d., landskabsarkitekt FASLA og professor ved University of Massachusetts) vil forelæse om turiststeder, bl.a. amerikanske nationalparker, turistveje og forskellige turiststeder i Island og de andre nordiske lande. Seminaret foregår på engelsk. Festmiddag på restaurant Fiskmarkaðurinn.

Lørdag 8. juni kl. 8.30-22: Dagstur i bus. Vi tager på sightseeing til den historiske nationalpark Þingvellir for at se på det gamle tingsted og nye jordskælvspårer. Turen går videre til den smukke Borgarfjörður, hvor vi

oplever kraftfulde vandfald, varme kilder, historiske steder, lavalandskaber og smukke udsigter. Vi besøger bl.a. Þingvellir, Reykholt, Deildartunguhver, Hraunfossar, Barnafossar, Bifröst og Borgarnes. Forfriskninger, frokost og aftenmad i Edduveröld i Borgarnes er inkluderet i prisen.

Søndag 9. juni kl. 11-14: Cykeltur i Reykjavik, hvor der de senere år er foregået en utrolig udvikling af cykelstier. Mulighed for havbad i Nauthólsvík for de friske. Derfra cykles der gennem grønne parker tilbage til Reykjavík centrum. En international, åben konkurrence om planlægning og design ved Geysirs varme kilder er under forberedelse og flere andre projekter af samme art er på programmet. Nu er der mulighed for at få syn for sagn. Priser: Seminarium 6.500 IKR, festmiddag 8.900 IKR, bustur lørdag inkl. forplejning 13.000 IKR

Tilmelding www.eventure-online.com/eventure/externalLogin.do?congress=69_1317&&cat=1&username=create&password=create
Inf. FÍLA's hjemmeside www.fila.is

Runde fødselsdage

75 år: Peter Thorsen, 14. juni
65 år: Vibeke Holscher, 18. juni
60 år: Pia Stets, 19. juni,
Niels Lützen, 21. juni,
Inge Bauer, 28. juni
50 år: Hanne Jakobsen, 3. maj,
Morten Weeke Borup, 16. maj,
Marianne Levinsen, 22. juni

Udgivelsesplan LANDSKAB

Nr. 4. Deadline 20. april, udk. 7. juni

DL's generalforsamling 2013. Fotos Lars Hartmann

LANDSKAB 3 2013

Ans. redaktør

Annemarie Lund, landskabsarkitekt MDL
Arkitektens Forlag
Pasteursvej 14, 4. sal
DK-1799 København V
Telefon +45 39 69 06 33, +45 26 21 06 33
landskab@arkfo.dk
www.arkfo.dk

Redaktionsudvalg

Jacob Fischer, Bjørn Ginman, Charlotte Horn, Liv Oustrup,
Anne Refshauge, Lulu Salto Stephensen, Martin Theill Johansen (suppleant).
Nordisk repræsentation: Malin Blomqvist, Finland; Ulla R. Pedersen, Island;
Nina Marie Andersen og Anne Tibballs, Norge; Camilla Anderson, Sverige

Korrektur

Tilde Tvedt

Annoncer

Steffen Petersen, sp@arkfo.dk
Lone Andersen, la@arkfo.dk
Telefon +45 32 83 69 69

Abonnementspriser 2013

I Danmark 930 kr. inkl. moms og forsendelse.
Norden, Grønland og Europa og resten af verden 584 kr.
Priser uden for DK er eksklusive moms og porto.
Løssalg 125 kr. inklusive moms, eksklusive porto.
Landskab udkommer 8 gange om året

Abonnement

Arkitektens Forlag Pasteursvej 14, 4. sal DK-1799 København V
Telefon +45 70 25 12 22 (10.00-12.00) Fax +45 32 83 69 41
Giro 9 00 31 34
abonnement@arkfo.dk

Udgiver

LANDSKAB udgives af Dansk Landskabsarkitektforening
i samarbejde med Arkitektens Forlag

Reproduktion og tryk

Scanprint
Medlem af Danske Specialmedier
ISSN 0023-8066

Forside

Lapidarium, Gladsaxe Kirkegård. Foto Schul

- 73 Forår**
Annemarie Lund
- 74 Gottlieb Bindesbøll og det glemte monument**
Peter Thule Kristensen
- 78 Den sidste rejse**
Helle Lykke Nielsen
- 82 Tre kommunale kirkegårde i Aalborg Kommune**
Monika Mohr
- 86 Gladsaxe Kirkegård**
Jonas Schul
- 91 Blomsterudstillinger er ikke bare pynt**
Tom Hermansen
- 92 Seks blomsterudstillinger**
- 96 Et kulturspor i lille åmose
– fortællingen om et landskabs særlige karakter**
Jens Nyboe Andersen
- 98 Fra teknisk anlæg til rekreativt landskab
– Vesterbro baneterræns metrocenter CMC**
Nils Vejrum
- 100 Byrumsforløb i Svendborg
– revitalisering af en havneby på tværs af topografien**
Karl Johan Baggins og Martin Hjerl
- 102 Vesterbro goes liquid
– en strategi for håndtering af regnvand på overfladen**
Kamilla Aggerlund og Helle Rye Westphall
- 104 Summary**
Martha Gaber Abrahamsen, Pete Avondoglio
- Notestof A26, A28, A30, A32, A33, A34, A36**

*The International Carlo Scarpa Prize for Gardens 2013:
Skrúður, Núpur, Dýrafjörður, Island*

The International Carlo Scarpa Prize for Gardens 2013:

Skrúður, Núpur, Dýrafjörður, Island

Every year the Fondazione Benetton Studi Ricerche promotes a campaign – *the International Carlo Scarpa Prize for Gardens* – to draw attention to a site which is particularly rich in natural, historical and creative values

Skrúður is a vegetable garden on the shore of one of the fjords that indent the north-western part of Iceland, just a few kilometres from the Arctic Circle. Laid out on a slope facing south-west towards the Dýrafjörður inlet, it is backed by a chain of glacier-eroded mountains and in front lies barren land sloping down to the edge of the fjord. Beside it stand the school, a church and the Núpur farm where at the beginning of the 20th century, a community launched a much-needed social improvement project that in such terrain and place represented a challenge due to the extreme environmental conditions: working the land and nurturing a process designed to cultivate knowledge, well-being, education and social progress.

The vegetable garden was completed in 1909, the brainchild of the Reverend Sigtrygður Guðlaugsson who with his brother Kristinn, had started a school here a few years earlier to put into practice an educational programme devised to ameliorate backward rural conditions and inspired by the ideas of the Danish pastor Nikolai Frederik Severin Grundtvig (1783-1872). It was indeed the impassioned teachings of Grundtvig – whom we have already encountered at Kongenshus Mindepark, the Danish farmers' memorial which was awarded the 2004 Carlo Scarpa Prize – that caused an awareness of the landscape as an expression of social progress and national sentiment to take root, especially in the rural world of his home country and in its then dependency on Iceland.

The ways in which this garden was constructed were those usually adopted in harsh conditions: trace a perimeter line around the plot, remove stones from the soil and erect a protective fence or wall, find useful materials (earth, water and plants) and transport them to this fragile little enclosed world, outside which they would be overwhelmed by the forces of nature. The instruments were those of a courageous experiment that plugs away

with dogged persistence in hostile conditions to carry out an educational project with the aim of cultivating both plants and young rural citizens.

The simple, abstract figure of this enclosure presents us with a crystal clear example of a civilization that denotes the presence of a world, Iceland, in which nature is an absolute force: in physical space, where it manifests itself in forms of extraordinary power, and through time when those same forms are subject to ceaseless change.

In a land of the far north, shaped by dramatic upheavals and tremendous natural events, tracking down a flimsy patch of ground, dauntingly remote but tenaciously surviving more than a hundred years of history, may seem like a gesture of affection by someone who having travelled to a distant land, still seeks to recognize himself in the familiar image of a garden that recalls his own history and his own original essence.

Skrúður, in fact, displays a number of rudimentary and tentative reminders of an order that belongs to the traditional garden. But the principle that forms it is much stronger than the modest means of expression by which it communicates its nature.

Skrúður is in itself a protection and a crucible: its enclosure describes a condition that seeks a point of contact between two worlds, that of the intimacy and trust in cultivating the soil, and that of the conscious gaze over the vastness of places that accompany human experience itself.

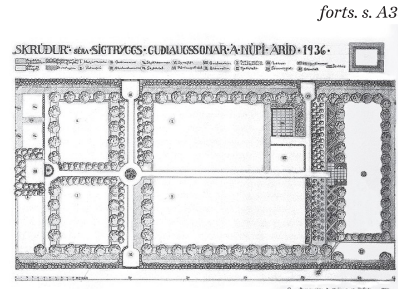
The sharp image of the garden of *Skrúður* appears and fades in an environment that we have seen develop housing types that vary from being rooted to the ground, like the traditional structures of turf and stone, and

architecture that evolves in a condition of uncertainty due to the scarcity of materials such as driftwood with the constantly provisional character of the adopted shapes, to the settlement traditions that have to cope with the nature of a land that is in a constant state of flux. Earth, fire and water in continuous eruption wreak havoc on the face of the land, redraw its boundaries and even its horizons, when the winds carry away huge quantities of scoriae.

Geology is the key to understanding this land and its landscape. It narrates the relationship between nature and culture and underpins a human presence that oscillates between the coastal strip, where human settlements lie scattered between the sea and the pasture lands, and the more hostile environment of volcanoes, glaciers, deserts and underground forces.

In this land, which in itself is changeable and inconstant, lying as it does on the line where two tectonic plates meet, the Icelandic civilization throughout its history has given a name to every sign that accounts for the form or life of places, whether they are glaciers or volcanoes, geysers or waterfalls big or small, high mountains or geological faults, and thus has come to know its native landscape without claiming that it was human artifice that made places significant. The distinctive geological nature and the history of Thingvellir, the site of the oldest parliamentary assembly in the world (930-1798), is the most eloquent expression of this condition of political awareness and culture, of a close connection between a place and the collective consciousness.

In the panorama of the many questions that recur here concerning the relationship between man and nature, all hinging on the

forts. s. A33

FORÅR

Annemarie Lund

'Nordvest' er titlen på Michael Noers nye film. Og, siger han selv, det angiver ikke bare navnet på den bydel med blakket omdømme i København, hvor handlingen udspilles, men det henviser også til kompassets retningsangivelser mod verdenshjørnerne. Altså som fingerpeg til eftertanke: har eller tænker filmens hovedpersoner på at få en retning med deres liv? På samme måde kan 'forår' ganske enkelt forstås som angivelse af en af de fire årstider (nu er det jo langt om længe blevet forår), men også mere; som grøde, nybrud, livsstadie, muligheder.

'Parkmuseerne' blev lanceret i marts som et nyt fænomen i København. Seks museer, der ligger i kanten af eller inde i de gamle, glørværdige parker Kongens Have, Østre Anlæg og Botanisk Have, er gået sammen og har dannet et museumsdistrikt – ligesom MuseumsQuartier i Wien og Museumsinsel i Berlin. Parkmuseerne er dette forår fælles om emnet 'blomster' i deres udstillinger. Den Hirschsprungske Samling viser tre af museets hovedværker, malet i første halvdel af 1890'erne: af Fritz Syberg, L.A. Ring og Harald Slott-Møller. Alle tre har titlen 'Forår' og udtrykker hver på sin måde de dengang nye symbolistiske strømninger. I Rings maleri (s. 94.) står to piger i haven; der er blomstrende frugttræer og mælkebøtter, man kan ane forventning og forelskelse.

'Forår' i betydningen nytænkning og forandring kan muligvis indlæses i de fire artikler, der handler om forskellige former for begravelsessteder her i landet. Peter Thule Kristensen fremhæver, hvordan Gottlieb Bindesbølls monument i Fredericia både reflekterer forholdet mellem bestandighed og foranderlighed og det individuelle og det fælles. Thule Kristensen skriver: 'Krigergraven på Trinitatis Kirkegård i Fredericia er i sin udformning enkel på en næsten helt moderne måde, der er kendetegnet ved, at monumentalitet bliver skabt ved hjælp af abstraktion og nøgtern information i stedet for dekorativ overflod eller svulstig symbolik'.

Nutidens ændrede begravelsesmønster fra kistebegravelser til flere urnenedsættelser betyder, at store arealer bliver ledige på kirkegårdene. Disse omlægges mange steder til et mere naturpræget og frodigt udtryk, her vises anlæg i Aalborg og Gladsaxe, tegnet af Schul Landskabsarkitekter. Kistegravenes eller gravmindernes traditionelle retning, orienteret mod øst, kan stedvis bibeholdes.

I Helle Lykke Nielsens artikel 'Den sidste rejse' præsenteres to nyere muslimske begravelsespladser her i landet, én i Odense og én i Brøndby. Efter muslimsk skik begraves man liggende på højre side og med ansigtet vendt mod Mekka. Dvs. at man her fra Danmark kommer til at se mod sydøst, hvilket afspejles i begravelsespladsens struktur. Andre trosretninger og ikke-trosretninger, såsom asatroende og ateister, har de seneste måneder gentaget deres ønske om at få begravelsessteder i ikke-kristent indviet jord; om de har traditioner mht. retning ved jeg ikke.

Som noget helt andet peger fire afgangsprojekter på, hvilke emner, der især optager de landskabsarkitektstuderende ved KU Science, og viser herved nye retninger for faget. Jens Nyboe Andersens afgangsprøje ligger et stilfærdigt spor i et uprætentiøst vådområde, Kamilla Aggerlund og Helle Rye Westphall anviser muligheder for regnvandshåndtering i en tæt bydel, Karl Johan Baggins og Martin Hjerl forbedrer bymidte og byrumsforløb i en mindre havneby, og Nils Vejrum forsøger at overbevise os om, at baneområdets forurenede spor- og rangerarealer kan blive fremtidens rekreative landskab.

Så meget om forår. I ordet efterår kan ligge en mere forstemmende tone.

Mon det er efterår for håndteringen af de kongelige haver, lige nu eksemplificeret i den stedmoderlige behandling af Kongens Have i København? Den Kongens Have, der er blevet omdrejningspunkt for de seks parkmuseer. Vægtige indsigelser mod lokalplanen vedr. Livgardens kaserne er kommet fra bl.a. Dansk Landskabsarkitektforening, Akademiraadet, Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur, Friluftsrådet København, Københavns Museum, Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse og Indre By Lokaludvalg. Når man således hugger en hæl og klipper en tå i parker er det en irreversibel proces, og det kan ikke undskyldes eller afbødes med et umotiveret amfiteater.

Herfra hvor jeg skriver, i udkanten af nordvest-kvarteret, beder jeg til, at man i Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme én gang for alle afstikker kursen og holder en stålfast retning, som sikrer, at der ikke fortsat sjakres med den grønne kulturarv. *AL*

GOTTLIEB BINDESBØLL OG DET GLEMTE MONUMENT

Peter Thule Kristensen

Krigergraven set fra Trinitatis Kirkegård, indviet 1853. Foto Jens Lindhe
The war monument seen from Trinitatis Cemetery, inaugurated in 1853. Photo Jens Lindhe

Et af Danmarks fineste stykker land art – Krigergraven i Fredericia fra 1853 – er i dag gået næsten i glemmebogen. Dette er besynderligt af flere grunde. Krigergraven er nemlig tegnet af Gottlieb Bindsbøll (1800-56), der med hovedværker som Thorvaldsens Museum, Landbohøjskolen og Lægeforeningens Boliger er den kendteste skandinaviske arkitekt fra det 19. århundrede. Dertil kommer, at graven er et af hans allerbedste værker, der med sin prunkløshed adskiller sig fra samtidens krigsmonumenter og peger langt op i det 20. århundrede.

Men også i et historisk perspektiv er graven interessant. En gradvis mere udbredt forestilling om et særligt nationalt og folkeligt fælleskab førte i det 19. århundrede til en ny slags mindesmærker, der celebrerede båndet med folk og nation, herunder fælles soldatergrave for mænd, der havde ofret sig for fædrelandet.

Den følgende tekst er et omarbejdet uddrag fra monografien *Gottlieb Bindsbøll – Danmarks første moderne arkitekt*, der netop er udkommet på Arkitektens Forlag.

Et ny tids monument

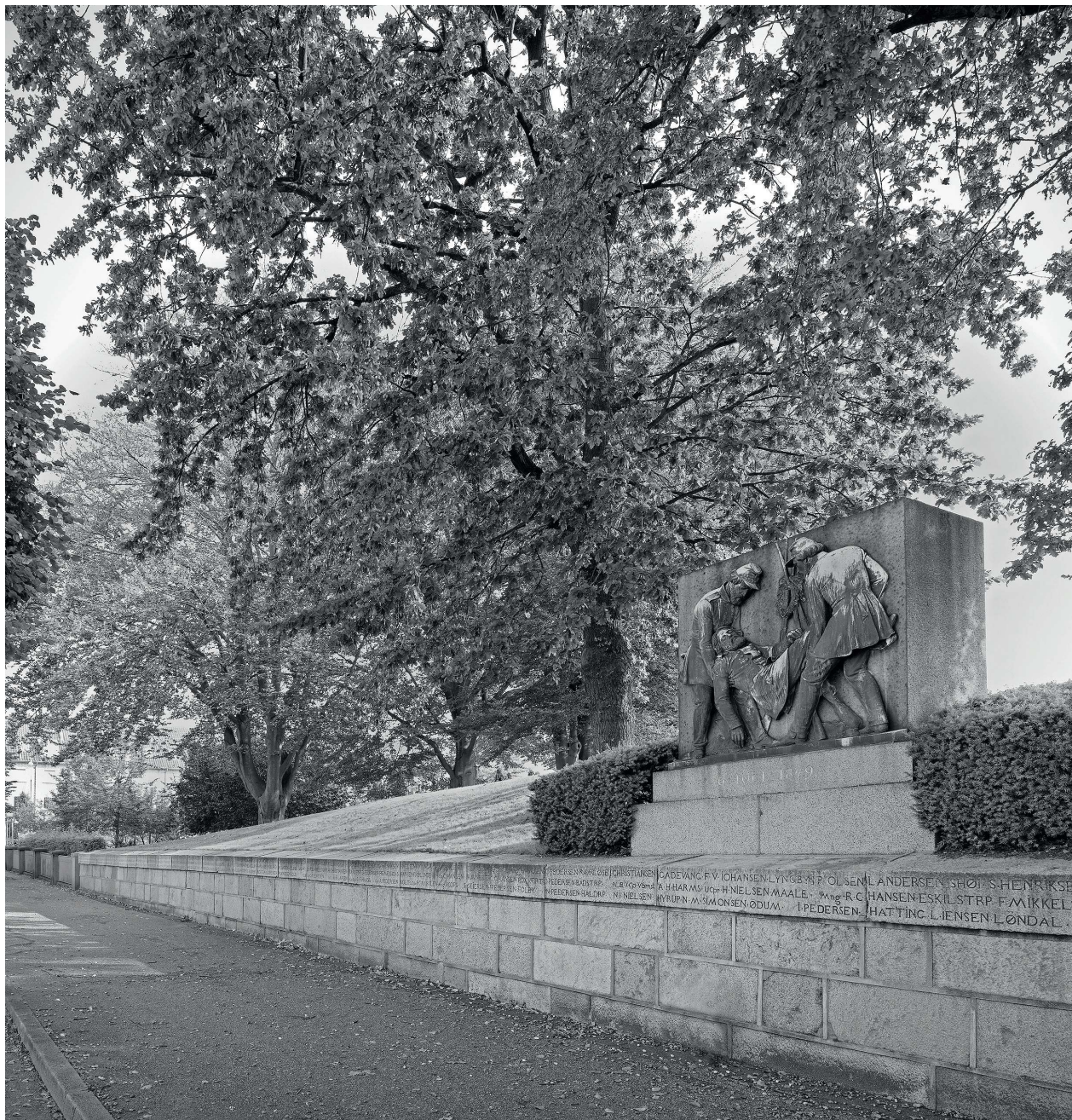
Krigergraven på Trinitatis Kirkegård i Fredericia er i sin udformning enkel på en næsten helt moderne måde, der er kendetegnet ved, at monumentalitet bliver skabt ved hjælp af abstraktion og nøgtern information i stedet for dekorativ overflod eller svulstig symbolik. Eksempelvis kan Bindsbølls krigergrav minde om arkitekten Maya Lins Vietnam Veterans Memorial i Washington, D.C. fra 1982, der i lighed med Bindsbølls næsten 150 år ældre monument har en enkel mur med navnene på alle de faldne soldater. I et historisk blik er krigergraven i Fredericia da også udtryk for en forholdsvis ny type mindesmærke, der adskiller sig fra tidligere tiders sejrsmonumenter og

prominente officersgrave: mindesmærket for almindelige faldne soldater, der havde ofret deres liv for den nye nationalstat.

Anledningen til krigergraven var Treårskrigen (1848-50), hvor store dele af den tysktalende befolkning i Slesvig-Holsten kæmpede for uafhængighed, og hvoraf Fredericia havde været et af brændpunkterne. Umiddelbart efter slaget ved Fredericia 6. juli 1849 blev 377 faldne danske soldater således begravet på Trinitatis Kirkegård i Fredericia, og senere kom omtrent 80 andre faldne soldater fra andre krigshandlinger til. Graven rummede i den forbindelse både menige soldater og officerer, om end de sidste fik kister og blev jordfæstet for sig i den nordlige ende sammen med den faldne general Olaf Rye. Efter en landsomfattende indsamling, der indbragte over 10.000 rdl., kunne Bindsbøll i 1850-53 omdanne gravpladsen til et egentligt mindesmærke.

Plint, grønsvær og relief

Mindesmærket er placeret i udkanten af kirkegården og er udformet som en 14,5 x 51 meter stor, rektangulær kuplet grønsvær, der bliver omkranset af en støttemur af store, præcist tilhugne granitsten. Den ene langsides løber langs Kongensgade, hvorved mindesmærket får en facade mod byen, mens resten af feltet ligger inde på selve kirkegården. Med sin ortogonale form går denne plint i dialog med resten af Fredericia, der blev grundlagt som fæstningsby i 1650 og i tråd med tidens arkitekturidealer fik en skakbrætlignende byplan. På grønsværens øverste skifte står alle navnene på de faldne soldater, mens grønsværen er beplantet med fritstående bøgetræer og forsynet med en flagstang i midten. Den eneste skulpturelle udsmykning består af et beskeden bronzere Relief over grønsværen på den side, der løber langs Kongensgade. Det er udført af H.V. Bissen og forestiller to anonyme

Krigergraven set fra Kongensgade. Bronzerelieffet over granitmuren er udført af H.V. Bissen.

Foto Jens Lindhe

The war monument seen from Kongensgade.

The bronze relief over the granite wall was made by H.V. Bissen. Photo Jens Lindhe

En af Bindebølls skitser til krigergraven i Fredericia.

Foto Jens Lindhe

One of Bindebøll's sketches for the war monument in Fredericia. Photo Jens Lindhe

Foto Jens Lindhe Photo Jens Lindhe

danske soldater, der bærer en falden kammerat til graven. Relieffet anskueliggør hermed monumentets rolle uden at bruge allegorier eller sindrige symboler, som det ville kræve særlige kundskaber at kunne udlægge. Det kan forstås umiddelbart ligesom resten af mindesmærket, der fortæller sin historie ved hjælp af navne på de faldne soldater og en grønsvæ over gravene.

Derudover er relieffet bemærkelsesværdigt ved at have en meget beskeden størrelse på godt 2 x 2 meter i forhold til den 51 meter lange granitmur. Et par skitser viser, at netop situationen med muren og en mindesten har været Bindsbølls centrale fokus. Muren ligner nogenlunde fast, mens mindestenen bliver udformet i forskellige varianter – som keglestub, rektangulær mindesten eller stenvarde. Et færdigt optegnet projekt kendes ikke, men de få løse småskitser sammenholdt med det endelige resultat med Bissens beskudne relief antyder en arbejdsproces, der gik i retning af større forenkling.

At der må have været mere detaljerede tegninger viser to ark med minutøst optegnede – næsten helt moderne – bogstaver til soldaternes navne og hjembyer, svarende nogenlunde til det endelige resultat.

Bindsbølls tegning

En tale af sognepræsten J.C.F. Kallenbach ved monumentets indvielse 6. juli 1853 giver et fint indtryk af, hvordan arkitekturen i samtiden blev udlagt: "Her staaer Svaret, – skrevet, ei med Ord, men dog med uudslettelig Skrift, saalænge Kæmpemuren omslutter dette Sted, saalænge Høiens Grønsvæ mildt dækker over de Faldnes Been, saalænge dette Billede [Bissens relief] med de stærke Træk viser Dødens hellige Tegn, – saalænge Navnene, indhugne i Murens Steen, skulle tale til Slægterne om de Skarer af Børn, der faldt for vor fælleds, vor dyrebare Moders retfærdige Sag! – Ja denne Grav tilhører Fædrelandet." Præsten betoner således monumentets bestandighed og evne til at formidle en forestilling om

Modstående side. Krigergraven set fra Kongensgade.

Foto Jens Lindhe

Opposite page. The war monument seen from Kongensgade. Photo Jens Lindhe

en fælles national sag, der rækker langt ind i fremtiden.

Ser man efter, har Bindsbøll forholdt sig til disse aspekter på en subtil måde. Mens granitmuren er "uudslettelig" i sin hårdhed og helt bogstaveligt indrammer fælleskabet, er grønsværen med sin bløde eller "milde" form og træerne udtryk for en mere nedbrydelig og foranderlig dimension, der leder tankerne hen på tidens gang. Netop murens præcise og skarpe kontur er med til at fremhæve denne kontrast og dermed til også at fremprovokere en refleksion om forholdet mellem bestandighed og foranderlighed. I samme ånd findes en interessant dialog mellem det individuelle og det fælles, idet anlægget hele tiden kan opdeles i mindre led: Muren er bygget af tydeligt adskilte granitsten; den individuelle soldat har fået sit navn indhugget på muren; det enkelte træ er med sin "frie" placering på grønsværen også et solitært træ. Der er ikke tale om et hierarkisk organiseret fælleskab, men om et fællesskab af ligemænd.

Derudover henviser tegnene til fænomener, som blev tillagt en særlig betydning i samtiden. Grønsværen vækker eksempelvis minder om oldtidens danske kæmpehøje, der var et centralt motiv under konstruktionsen af en dansk nationalkunst. Imidlertid er den traditionelle kæmpehøj ikke så præcist defineret i sin ydre kontur som krigergraven, der snarere formidler et billede af, at terrænet – måske en slagmark – er skåret ud med en skarp kniv og derefter flyttet ind på kirkegården. Trægruppen kan både ses som en trægruppe på en kæmpehøj eller som et stykke indviet natur, hvor træerne virker som betydningsladede hellige tegn – ligesom i naturskildringer hos den romantiske maler Caspar David Friedrich. Placeringen oven på en granitsokkel, der i princippet ikke kan betrædes, er i den forbindelse netop med til at fremhæve træernes særlige status. Fraværet af gængs kristen symbolik som for eksempel et kors peger i det hele taget i retning af en forestilling om en religiøs dimension uden for kirkens rammer. Monumentets karakter af at være en udskæring leder snarere tankerne hen på noget arketypisk, der måske bedre kan beskrives ved hjælp af det latinske begreb "templum". Det betyder egentlig hellig plads og er afledt af det græske ord "temno", der betyder at skære, hvilket igen henviser til det felt, som antikkens varselstager udskar i offerdyrets krop eller på himmelen for at aflæse varsler.

Sammenligner man med lignende krigergrave, der fandtes på dette tidspunkt, er det karakteristisk, at Bindsbølls krigergrav er

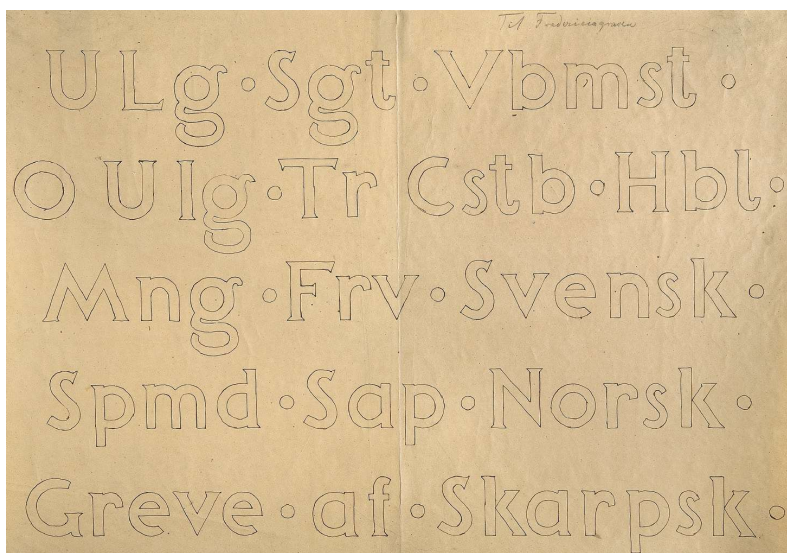

Bindesbølls tegning til den skrifttype, der er anvendt på krigergraven i Fredericia
Bindesbøll's drawing for the font used at the war monument in Fredericia

anderledes i sin opbygning og tegngivning. Eksempelvis er landets første fællesgrav til soldater, Johannes Wiedewelts mindehøj fra 1804 på Holmens Kirkegård, udformet som en rund kæmpehøj med en lille stenportal, der bliver kronet af et velkendt mindesmærkesymbol, en obelisk. Bindesbølls krigergrav er ikke hierarkisk og koncentrisk på samme måde, og hos Bindesbøll kan de enkelte elementer tillægges en mere nøgtern betydning end en obelisk: Muren har en støttefunktion, grønsværen dækker gravene, træerne er blot træer, osv.

Leder man efter paralleller, minder Bindesbølls krigergrav i sin opbygning mest om Thorvaldsens grav, der også er udformet som en rektangulær plint, bevokset med et stykke natur og placeret midt i gården i Thorvaldsens Museum. På de "helligste" steder bliver Bindesbølls arkitektur ofte overraskende enkel og nøgtern.

Peter Thule Kristensen, ph.d., arkitekt maa, fagleder for Kunstakademiets Arkitektskole

Kilder:

Adriansen, Inge, Erindringssteder i Danmark. Monumenter, mindesmærker og mødesteder, København 2010
Kristensen, Peter Thule, Gottlieb Bindesbøll – Danmarks første moderne arkitekt, København 2013
Paulsen, J. (red.), Tøjhusmuseets Bog om Treaarskrigen 1848-49-50, bd. 2B, København 1949
Regnskab over de til Opførelsen af Monumentet paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia ydede Bidrag og disses Anvendelse, Fredericia 1855

DEN SIDSTE REJSE

Helle Lykke Nielsen

Th. Muslimske gravsten har nogle gange form af en bog, der bevidner den afdødes tro. På denne arabisksprogede gravsten fylder de religiøse citater næsten hele stenen – den afdødes navn optræder først i tredjesidste linje på side 2 (venstre side) fulgt af dato for hans fødsel og død. Rising gravplads

Right: Muslim gravestones are sometimes shaped like a book that expresses the deceased's faith. On this grave stone, the arabic religious quotes cover almost the entire stone - the deceased's name does not appear until the third line from the end on page 2 (left page) followed by the birth and death dates. Rising cemetery

Iranske gravsten er ofte skrevet på persisk fulgt af en dansk indskrift, her: "Hvil i fred". Rising gravplads
Iranian gravestones are often inscribed in Persian, followed by a Danish epitaph, here: "Rest in Peace." Rising cemetery

Stadig flere muslimer vælger at lade sig begrave i Danmark. Hvor man for tyve år siden regnede med, at ca. 90% af alle muslimer blev transporteret til hjemlandet for at blive begravet, viser en opgørelse fra Dansk Islamisk Begravelsesfond, at tallet i 2011 var faldet til ca. 60%. Og selv om tallene er usikre, er der næppe tvivl om tendensen: yngre generationer af muslimer føler sig typisk mere knyttet til Danmark end deres forældre, hvilket sandsynligvis vil påvirke deres valg af begravelsessted. Og i takt med at den demografiske fordeling af muslimske indvandrere og efterkommer kommer til at ligne den danske, vil antallet af døde gradvis stige fra de ca. 350 muslimske dødsfald, Islamisk Begravelses Fond havde kendskab til i 2011, til ca. 2.000 årligt i løbet af de kommende årtier¹. Der kan med andre ord påregnes et stigende behov for muslimske gravpladser i årene fremover.

Danmark har p.t. to muslimske begravelsespladser. Den ene er Rising gravplads i Odense, der åbnede i 2002, og som er blevet til i et samarbejde mellem kommunen og en række lokale muslimske organisationer. Den er anlagt som en selvstændig del af Risingskirkegård og kan fuldt udbygget rumme 1.100 gravpladser. Den administreres af Kirkegårds-kontoret i Odense Kommune. Den anden er begravelsespladsen i Brøndby, der åbnede i 2006, og som ejes, administreres og vedligeholdes af Dansk Islamisk Begravelsesfond, en samling af 23 muslimske foreninger i Danmark. Den har ifølge begravelsesfondens egne beregninger plads til mellem 6.000 og 8.000 grave og er som privatejet ikke på samme måde som Rising underlagt kommunale retningslinjer for kirkegårdsdrift. Derudover findes der særlige afsnit for muslimer på i hvert fald seks større danske kirkegårde.

Funktion eller æstetik?

To ting adskiller helt grundlæggende muslimske gravpladser fra den kirkegårds-kultur, vi kender i Danmark: de anlægges ikke i tilknytning til nogen moske, og de skal indrettes, så det er muligt i alle grave at placere den døde på højre side med ansigtet vendt mod Mekka.

Begge dele har stor betydning for gravpladsernes indretning. I modsætning til kirkegårde, der som regel anlægges i afdelinger med stisystemer, der på forskellig vis forholder sig til kirken som centrum og derved ska-

Muslimske gravsteder følger til en vis grad traditionen i hjemlandet. Til venstre en bosnisk grav i hvid marmor med den karakteristiske angivelse af både hoveds og føds placering. I midten og til højre palæstinensiske grave med typisk brug af udendørs tegl og hvid gravsten med sort indskrift. Rising gravplads angiver i sine retningslinjer, at man kun må bruge natursten og udendørstegl til afgrænsning af graven, og altså ikke f.eks. køkkenfliser, som det kendes fra andre gravpladser. **Rising gravplads**

Muslim burial plots to some degree follow the homeland traditions. Above left: a Bosnian grave in white marble with the characteristic designation of head and foot location. Center and right: Palestinian graves with the typical use of outdoor brick and white grave-stones with black inscriptions. Rising cemetery guidelines stipulate that only stone and outdoor brick may be used as grave borders and not, for example, kitchen tiles as seen at other cemeteries. **Rising cemetery**

ber et centrum – periferi-forhold, som gravsteder placeres i, er muslimske gravpladser for det meste organiseret kronologisk efter dødsdato. Her er som udgangspunkt ingen afdelinger, og intet gravsted er pr. definition mere centralt eller perifert placeret end andre.

Både Rising og Brøndby gravpladser er anlagt efter disse kriterier, men derudover er de indbyrdes meget forskellige. Rising er opbygget omkring en akse, der geografisk er rettet mod Mekka. Mod nord afgrænses den af en ankomstplads, og mod syd tænkes den afsluttet med en vandkunst, som dog endnu ikke er projekteret. I aksens øvre ende, ca. 10 meter syd for ankomstpladsen, er anlagt en

ceremoniplads. Efter inspiration fra islamiske haveanlæg, især nordindiske og pakistanske paladshaver, er der omkring akse plantet en række bøgehække i geometriske mønstre, der ifølge planlæggerne symboliserer stiliseret vand. Gravstederne er placeret mellem disse bøgehække, der på sigt kan danne ramme om forskellige etniske afdelinger.

Indretningen af Rising er tænkt således, at kisten med den døde tages ud af køretøjet ved ankomstpladsen og bæres ned på ceremonipladsen, hvor den sættes på en sokkel, hvorefter begravelsesritualet indledes med fællesbøn. Sådan fungerer det imidlertid ikke i praksis.

Det mest almindelige er, at kisten tages ud af køretøjet ca. 40-50 meter før ankomstpladsen og bæres hen på et stativ, der enten er opstillet på det fritliggende græsstykke til højre for tilkørselsvejen inden de første grave (punkt A, markeret på planen) eller på græsstykket nordøst for ankomstpladsen (punkt B, markeret på planen). Det giver nemlig mulighed for, at de mange mennesker, der normalt deltager i muslimske begravelser, kan berøre kisten når den transporteres fra køretøj til opstilling, og derefter kan deltage i den indledende fællesbøn – begge dele ritualer, der ifølge islamisk tradition giver muslimer en særlig belønning på dommedag.

Irakisk gravsted: Bogen og det arabiske ord al-Fatiha – navnet på den første sura i koranen – markerer tilhørsforhold til islam, mens de små fugle og indskriften "Altid savnet, aldrig glemt" kendes fra dansk kirkegårdskultur. Gravens størrelse og udsmykning signalerer social status. Rising gravplads
Iraqi grave: The book and the Arabian text al-Fatiha – the name of the first sura in the Koran – mark the relationship to Islam, while the small birds and the inscription "Forever missed, never forgotten" is a typical expression from the Danish cemetery culture. The grave's size and ornamentation signal social status. Rising cemetery

Gravpladsen i Brøndby har ikke noget af den orientalske inspiration, der kendetegner Rising. Den har karakter af en græsmark med en tilkørselsvej, der gennemskærer pladsen fra øst mod vest, og med en stor ankomst- og ceremoniplads af grus foran de lineært anlagte rækker af grave. Her er endnu ingen beplantning, der skaber særlige rum, eller orientalsk inspirerede haveanlæg, der leder tanken hen på paladshaver. Til gengæld er der rigeligt med plads til, at de mange deltagere i begravelsesceremonien både kan røre ved kisten og deltage i den indledende fællesbøn uden at komme i karambolage med hække eller eksisterende gravsteder.

Plads og rum

I den kristne tradition er vi vant til, at de fleste begravelses- og bisættelsesritualer finder sted inde i kirken. Ved muslimske begravelser foregår det meste af ceremonien derimod udendørs på begravelsespladsen, og det stiller særlige krav til indretningen af gravpladserne. Ikke blot skal der f.eks. være gode tilkørselsforhold og plads til fællesbøn; der skal også være plads til mange mennesker. For netop det faktum, at deltagelse i begravelser, berøring af kisten, deltagelse i fællesbøn og lignende rituelle handlinger giver islamisk *credit*, betyder, at det ikke kun er familie og nære venner, der deltager i ceremonien, men også store dele af det lokale religiøse og etniske miljø. En somalisk begravelse i Odense vil således mindst tiltrække 60-75 somaliske mænd, de arabiske begravelser en del

flere. Der skal med andre ord være plads til, at mange mennesker relativt ubesværet kan bevæge sig mellem de punkter på begravelsespladsen, der indgår i ceremonien.

Hertil kommer, at begravelse i en islamisk kontekst i langt højere grad, end vi kender det i den kristne tradition, er en kollektiv og aktiv handling. Deltagerne skal ikke blot kunne røre ved kisten og tage opstilling i lange rækker bag imamen, når den indledende bøn afvikles. De følger også med hen til gravstedet, som er blevet klargjort på forhånd, og deltager aktivt og på skift i jordpåkastelsen, indtil graven er fyldt op.

Når denne proces er tilendebragt, reciterer imamen fra koranen og holder efterfølgende en belærende tale, under hvilke deltagerne selv kan vælge, om de vil blive stående eller sætte sig på jorden. Når talen er færdig, er ceremonien tilendebragt, og alle bortset fra imamen forlader gravpladsen.

Alt sammen stiller det krav til pladsforhold og frirum omkring graven, hvilket meget vel kan være grunden til, at grave på islamiske gravpladser som regel er anlagt kronologisk efter dødsdato: det giver nemlig bedst mulig plads til de mange mennesker, uden at der trampes på andre grave, eller man på anden måde kommer til at beskædige omgivelserne.

Kønsadskillelse og vand

Muslimske begravelser er som regel et anliggende for mænd, om end man kan finde eksempler på, at mænd og kvinder deltager på lige fod. Kønsadskillelsen sker med religiøs

henvisning til, at den døde skal have fred og ro til at forberede sig på dommedag og derfor ikke må forstyrres af hulk og gråd. Kvinder tager derfor som regel afsked med de døde enten hjemme eller ved det sted, hvor den døde gøres i stand før begravelsen.

Ved begravelser af børn eller meget nære, typisk kvindelige, familiemedlemmer kan kvinder godt overvære ceremonien på betingelse af, at de holder sig på behørig afstand af de ceremonielle handlinger, typisk 20-30 meter bag mændene, og først når de ceremonielle handlinger er afsluttet, nærmer sig graven. Det er meget muligt, at denne tradition vil ændre sig over årene, i hvert fald i en dansk sammenhæng, men indtil det sker, vil det være hensigtsmæssigt at medtænke denne kønsopdeling i udformningen af gravpladser.

Også adgang til vand, så de troende kan rense sig behørigt før ceremonien, bør indtænkes i udformningen. Som det er i dag, renser de fleste sig hjemmefra, med de besværligheder, det giver. Og så står et vaskehus til klargøring af de døde i forbindelse med begravelsespladsen højt på ønskelisten. Sådanne praktiske installationer behøver ikke være voldsomt omkostningstunge, men vil øge funktionaliteten betydeligt. Kan de så tillige udformes æstetisk, så de forener funktion med islamiske principper for havekultur, vil det kun være et yderligere plus.

Helle Lykke Nielsen, lektor, Mellemøststudier, Syddansk Universitet, Odense

På Brøndby gravplads må gravsten max. være 40 x 60 cm og have en maksimalhøjde på 20 cm over jorden, og der må ikke placeres bamser, billeder, statuer, fyrfadsllys, blomster og andre pyntegenstande på gravene. De stramme retningslinjer indikerer, at bestyrelsen ønsker at følge de tidlige religiøse tekster meget tæt. Retningslinjerne bliver dog ikke altid fulgt. Kantsten omkring gravene lægges i løbet af det første år, når jorden over kisten er sunket sammen

At Brøndby cemetery, the gravestones may not be larger than 40 x 60 cm with a maximum height of 20 cm above ground and elements like stuffed animals, pictures, statues, candles, flowers and other ornamental objects on the graves are not allowed. These strict guidelines imply that the management wants to adhere to the early religious writings. However, these guidelines are not always respected. The border stones around the graves are placed during the first year, after the soil above the graves has settled

Referencer:

Baker, Helle (2002). "Muslimsk begravelsesplads på Risingskirkegård i Odense", *Landskab* vol. 83, nr. 3, s. 49-53
 Jonker, Gerdien (1996). "The knife's edge: Muslim burial in the diaspora", *Mortality* vol. 1, nr. 1, s. 27-43
 Søndergaard, Britta (2012). "Flere muslimer vil begraves i Danmark", *Kristeligt Dagblad* 12. maj 2012

Note

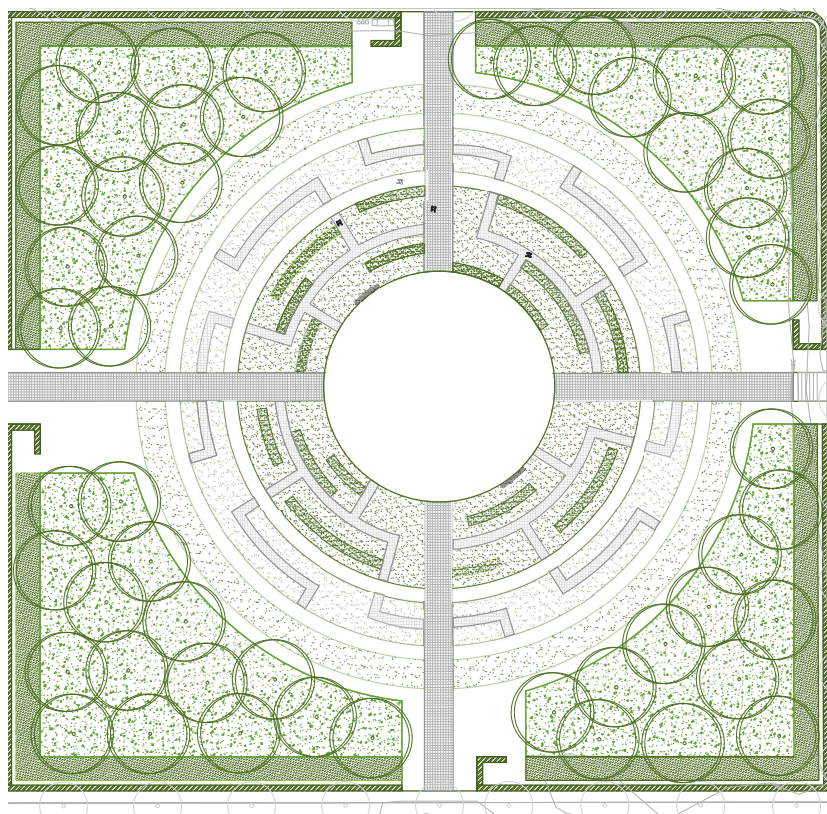
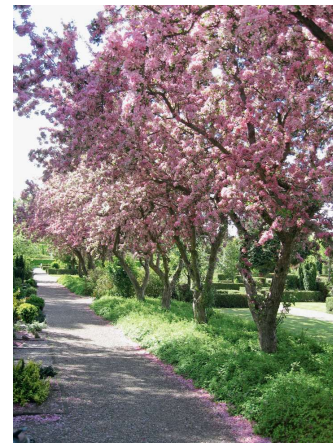
1. Ca. 1% af den danske befolkning dør om året. Med ca. 200.000 muslimer i Danmark svarer dette til omkring 2.000 døde årligt, under forudsætning af at den demografiske fordeling af muslimer nærmer sig den danske

TRE KOMMUNALE KIRKEGÅRDE I AALBORG KOMMUNE

– forskellige landskabelige oplevelser

Monika Mohr

Herover og midte modstående side. Til Østre Kirkegård har Schul Landskabsarkitekter, i samarbejde med Aalborg Kommune, udarbejdet forslag til et nyt stort urnegravsafsnit. De indskrevne cirkelformede bede gennembrydes og opleves via stier med geometrisk linjeføring som bajonetfatninger.

Yderst er placeret en lund af amerikansk røn i en varieret vintergrøn bund med hvide forårsbøg. Første bedcirkel er forårsblomstrende blå løg, der klippes ned efter nedvisningen. Arealet indgår resten af sæsonen i de almindeligt klippede plæner. Næste bed er forsommerblomstrende stauder, der skæres tilbage efter hovedblomstringen i juli og dernæst danner friskt løv. Inderste to cirkler dannes af sensommerblomstrende stauder i kombination med sommerblomstrende løg. Hovedparten af planterne er vinterstandere – heriblandt en serie 'sejl' af højere græsser, der står som mandshøje skærme og skaber en art labyrintisk virkning samt et markant defineret rum omkring den centrale, tæt klippede græsplæne

Above and middle opposite page: For Østre Cemetery, Schul Landskabsarkitekter in collaboration with Aalborg Municipality produced a proposal for a large, new urn grave section. The inscribed, circular beds are broken and experienced via paths with a geometric layout like bayonet sockets.

On the outer edge there is a grove of American rowan trees on a varied winter green floor with white spring bulbs.

The first bed ring has spring blooming blue bulbs, which are cut after wilting. During the rest of the season the area is part of the common cut lawns. The next bed consists of early-summer blooming perennials, which are cut back after flowering in July and thereafter form fresh leaves. The inner two circles are formed by late summer perennials combined with summer bulbs. Most of the plants remain standing during the winter – including a series of 'sails' consisting of tall grasses, which stand as a two-meter tall screen and create an almost maze-like effect as well as a distinct, defined space around the central, close cut lawn

Aalborg kommune har tre kommunale kirkegårde, som udgør et areal på 31 ha. Kirkegårdene er anlagt på et tidspunkt, hvor kistebegravelse var den dominerende begravelsesform. Den stigende efterspørgsel efter urnegravsteder har betydet, at kirkegårdenes fremtræden har ændret sig. Den oprindelige tætte struktur med kistegravsteder afgrænset af hække er erstattet af spredte urnegravsteder i græs. Kirkegårdene fremstår i dag, overordnet betragtet, ensartede og åbne.

I Aalborg Kommune har vi udarbejdet en samlet langsigtet udviklingsplan for de tre kommunale kirkegårde. Hensigten med udviklingsplanen er bl.a. at sikre, at kirkegårdene tilbyder forskellige landskabelige oplevelser af høj landskabsarkitektonisk kvalitet, samt at den enkelte kirkegård løbende kan tilpasses ønsker og behov til en fremtidig kirkegård.

Den enkelte kirkegårds særlige identitet

Kirkegårdene er en del af de grønne rekreative tilbud i Aalborg Kommune dog med den særlige funktion, at de skal være et sted til sorg, refleksion og ro. Kirkegårdene har derfor flere forskellige brugere. Udviklingsplanen skal sikre, at kirkegårdene er attraktive grønne anlæg med høj landskabsarkitektonisk kvalitet.

I udviklingsplanen tildeles hver kirkegård en særlig identitet, der tager udgangspunkt i den enkelte kirkegårds eksisterende landskabelige kvaliteter og potentialer, som bevidst bevares og understøttes ved overordnede beplantningsstrukturer. Det betyder, at der skabes en stærk identitet på den enkelte kirkegård, men også en tydelig landskabsarkitektonisk helhed.

Den enkelte kirkegårds særlige identitet betyder endvidere, at de tre kirkegårde hver især kan tilbyde forskellige landskabelige oplevelser.

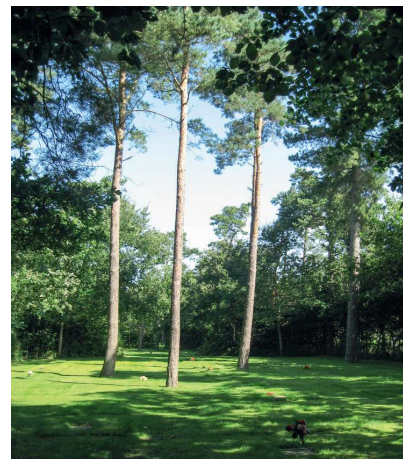
Almen Kirkegård er beliggende i midt-byen og er karakteristisk ved sine mange allébeplantninger. Dens særlige identitet bliver 'bykirkegården med alléer'. Søndre Kirkegård grænser op til en skovbeplantning og har selv en skovafdeling. Den får så sin særlige identitet som 'skovkirkegård'. Østre Kirkegård ligger i et område, der primært består af enfamiliehuse. Denne kirkegård får så en særlige identitet som 'havekirkegården'.

Tv. Østre Kirkegård er havekirkegården, i dag karakteristisk ved beplantning i lille skala, dvs. mindre træer, blomster, pryddplanter m.m. Foto Aalborg Kommune

Left. Østre Cemetery is a park cemetery, today characterized by landscaping at a small scale, ie. Small trees, flowers, ornamental plants, etc. Photo Aalborg Municipality

Th. Søndre Kirkegård er skovkirkegården. Udgangspunktet er den eksisterende beplantning, som suppleres med nye skovtræer. Hensigten er at skabe gravrum med forskellige skovkarakterer. Foto Aalborg Kommune

Right. Søndre Cemetery is a forest cemetery. It was based on the existing woods supplemented by new forest trees. The goal being to create burial spaces with different forest identities. Photo Aalborg Municipality

Begravelsespladsen

Kirkegårdens opgave er, at der til enhver tid er begravelsespladser nok til alle, samt at vore døde håndteres på en værdig måde. Udviklingsplanen skal derfor sikre tilstrækkeligt antal begravelsespladser, herunder at antallet og udbuddet af gravstedstyper svarer til nutidens og fremtidens ønsker og behov.

I udviklingsplanen er der udarbejdet en prognose for det fremtidige behov for antal gravsteder. Denne prognose danner grundlag for en principiel tidsplan for lukning og genåbning af gravrum. En langsiget prognose er dog usikker og bør løbende revideres for at være så præcis som mulig i forhold til den faktiske udvikling. Det er derfor vanske-

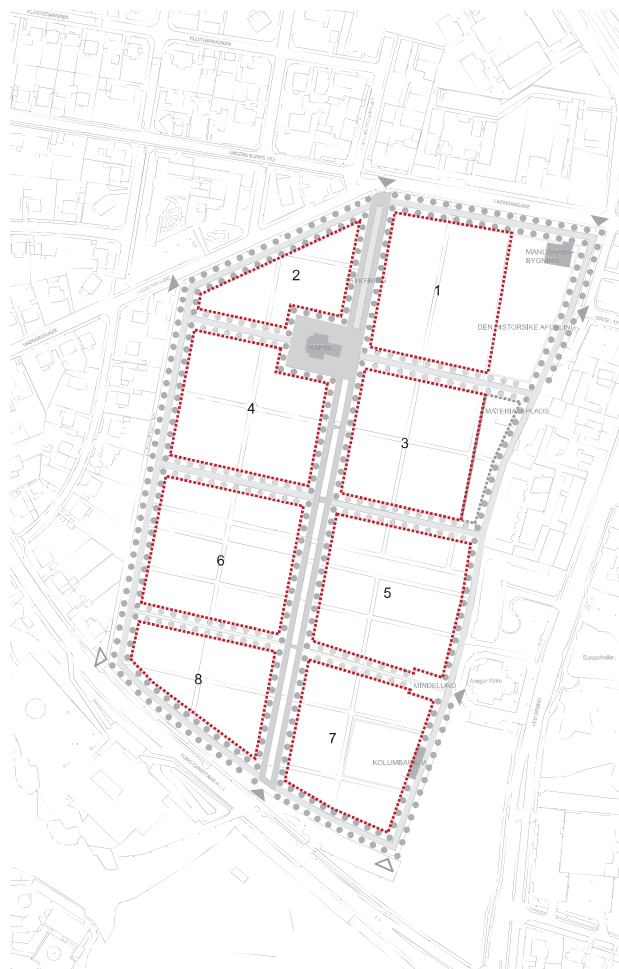
ligt at fastlægge fremtidens behov for antal gravsteder.

Nutidens tendens inden for gravstedstyper er et stigende behov for at sætte personligt præg på begravelse og også på gravsted og at være tro mod sin egen overbevisning. Det medfører større efterspørgsel efter valgmuligheder og variation. Måden at håndtere og markere døden på afhænger af tidens begravelseskultur. Det er altså svært at vide, om fremtidens kirkegårde vil præges af kistegravsteder, urnegravsteder, askespredninger over havet, begravelser i skov eller andre alternativer. Endvidere er kirkegården begravelsesplads for alle og skal derfor rumme alle uanset trosretning og overbevisning.

Udviklingsplanen sikrer rummelighed og fleksibilitet, således at kirkegårdene løbende kan imødekomme de ønsker og behov, der måtte komme til fremtidens kirkegård. Den enkelte kirkegårds særlige identitet, understøttet af en landskabsarkitektonisk helhed, betyder en klar ramme. Inden for denne ramme kan der ske en udvikling, som er fleksibel over for tidernes skiftende behov og tendenser. Der kan således skabes forskellige landskabsarkitektoniske oplevelser i form af særlige beplantningskarakterer for det enkelte gravrum. Beplantningskaraktererne kan variere fra det plejede til det naturprægede udtryk, og hermed kan flere forskellige ønsker til gravstedstyper imødekommes.

Almen Kirkegård er bykirkegården. Den er karakteristisk ved sammenhængende helhed, stor skala og det bevidst plantede. I dag er der en del alléer primært bestående af lindetræer. På længere sigt etableres en ny hovedallé bestående af høje allétræer, nye sekundære alléer bestående af mellemhøje allétræer samt kantallé bestående af høje allétræer. Alléerne tydeliggøres ved brede tracéer og sammenhængende hække. Luftfoto Cowi

Almen Cemetery is an urban cemetery. It is characterized by its coherent whole, large scale and the planned landscaping. Today, there are a number of avenues consisting primarily of linden trees. Eventually a new main avenue will be established consisting of tall avenue trees, new secondary avenues consisting of medium high avenue trees as well as border avenues consisting of tall avenue trees. The avenues will be emphasized by wide paths and continuous hedges. Aerial photo Cowi

Almen Kirkegård får otte gravrum med hver sin beplantningskarakter. Der tages stilling til de nye gravrum i forbindelse med omlægningen af gravrummene
Almen Cemetery will get eight new burial spaces, each with its own planting character. The final decisions about these new spaces will be made when reorganizing the cemetery

Endvidere indrettes kirkegårdene fleksibelt i form af et gridnet, som lægges ned over det enkelte gravrum. Inden for gridnettet kan kiste- og urnegravsteder anlægges efter behov.

Status

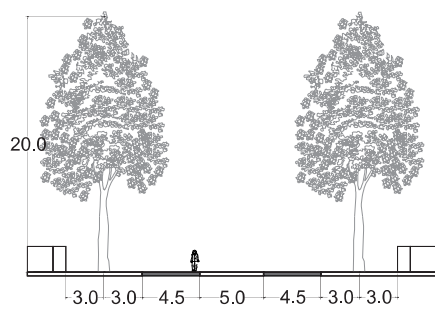
Teknik- og Miljøudvalget godkendte udviklingsplanen i december 2011. Efterfølgende er der bl.a. udarbejdet en etapeplan for realisering af udviklingsplanen. Realiseringen kan

strække sig over mange år, afhængigt af gravstedernes fredningstider og det økonomiske råderum.

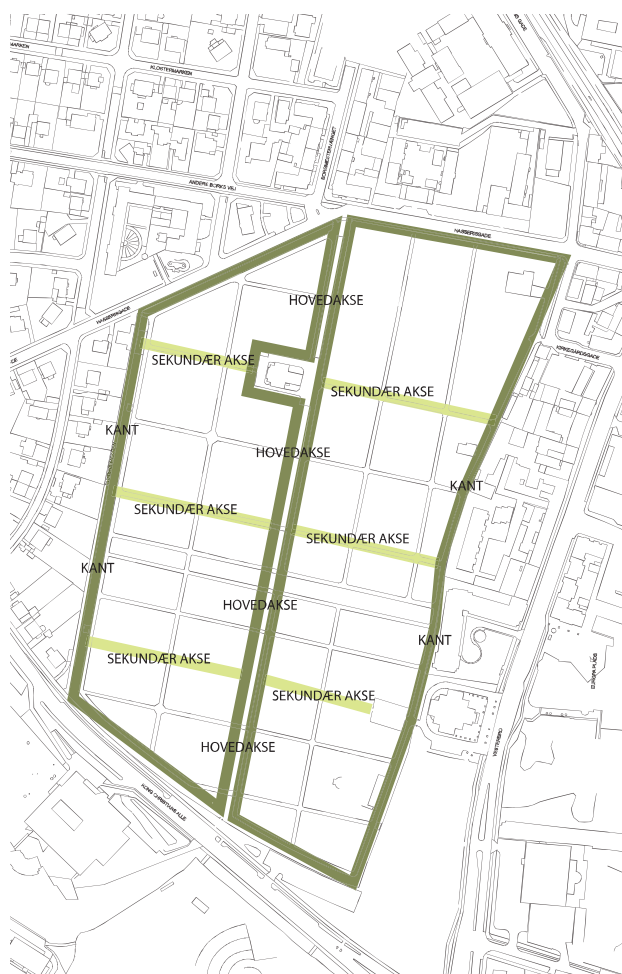
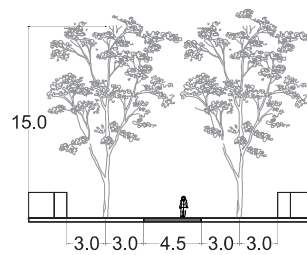
På nuværende tidspunkt er etapeplanens første projekter gennemført, herunder flytning af nogle mindre træer for at tydeliggøre den særlige identitet, planlægning af et nyt gravrum, hvor Aalborg Kommune har tegnet rammen, og Schul Landskabsarkitekter har udarbejdet en planteplan. Og flere projekter venter de kommende mange år.

Med realisering af udviklingsplanen forventer vi, at vores kirkegårde kan tilbyde de gravstedstyper, som efterspørges – også i fremtiden, samt landskabelige oplevelser af høj landskabsarkitektonisk kvalitet for de forskellige brugere af kirkegårdsanlæggene.

Udviklingsplanen herunder litteraturliste findes i sit fulde omfang på [http://www.e-pages.dk/aalborgkommune/693/Monika Mohr; landskabsarkitekt, Aalborg Kommune, Park og Natur](http://www.e-pages.dk/aalborgkommune/693/Monika%20Mohr;landskabsarkitekt,Aalborg%20Kommune,Park%20og%20Natur)

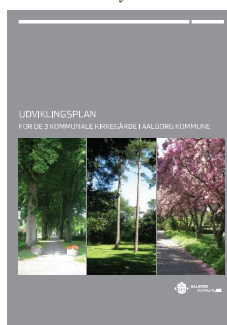
Almen Kirkegård. Snit i hovedallé og sekundær allé Almen Cemetery. Section through main avenue and secondary avenue

Almen Kirkegård. Beplantning, hovedakser og sekundære akser
Almen Cemetery – planting, main axes and secondary axes

Almen Kirkegård. Foto Aalborg Kommune
Almen Cemetery. Photo Aalborg Municipality

Udviklingsplanen, forside
Development plan, cover

GLADSAXE KIRKEGÅRD

Jonas Schul

Tegnestuen har gennem en række år været rådgiver for Gladsaxe Kirkegård omkring forvaltning af de landskabelige værdier og den langsigtede arkitektoniske udvikling. Ud over anlæg af en række nye gravhaver og pladser består rådgivningen i tekniske analyser, projektering, driftsoptimering og meget andet. Blandt de kommende opgaver tæller projektering af diverse publikumsfaciliteter; ny ankomstvej, etablering af mindre skovsø og ny skovkirkegård.

Gladsaxe Kirkegård ledes Dick Kreinø, som med en meget åben og engageret stil har været interesseret i at afsøge nye ledelsesformer, beplantningsstrategier og designløsninger på kirkegården. Man har endvidere evnet at fastholde ideerne, også gennem perioder hvor der eksempelvis har været træghed blandt nogle gartnere eller særlige tekniske udfordringer i forbindelse med introduktion af de valgte løsninger. Over de senere år har Dick Kreinø, i samarbejde med sin nærmeste medarbejder Lars Valentin, iværksat en team-baseret gartnerstruktur på kirkegården, som nu drives nu af en række mindre hold på hver omkring fem gartnere og med udstrakt grad af selvforvaltning.

Gennem denne transformation fra klassisk topstyret ledelse til uddelegeret ansvar er kvaliteten af plantninger og gravrum steget markant, og det lader til, at der samtidig er opnået større glæde ved arbejdet med de nye gravrum og bedtyper, som kirkegården nu rummer.

Urnegravhave, afdeling 10

Urneafdelingen er et komplet nyanlæg, dels med servitutgrave i græs, dels med små private urnegravsteder, omkranset af takshæk. Indretningen og de arkitektoniske rammer tager sit udgangspunkt i en krystallinsk bevægelse.

Et tilsyneladende tilfældigt stimønster bryder de klassiske, stramme cirkelringe og spænder ud på et åbent græsfelt med urnegrave. Anlæggets centrale græsrum er indkranset af en takshæk med skrå overkant. I næste rand ligger tre rækker urnegravsteder uden servitut. Disse er yderst omgivet af en frodig og plejelet skovrand med varieret sammensat bundplantning og buske med markante barkfarver og ornamental karakter. Plantningerne er sammensat med udgangs-

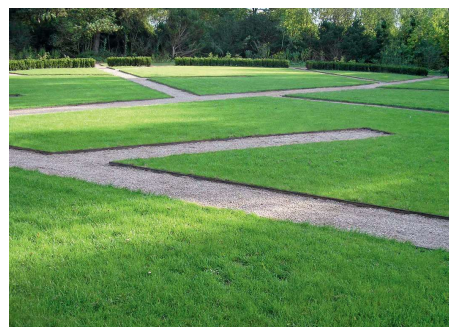
punkt i indbyrdes balanceret, udløberdannende vækstkarakter. Hermed skabes en bund, der er ganske tolerant over for varierende nedbørmængder og temperaturforhold. Samtidig vil plantningerne i højere grad opfattes som harmoniske og tilsigtede, også i tilfælde hvor selvsået ukrudt momentvist træder frem. Der skabes med andre ord en balance mellem det dynamiske planteprincip i detaljen og det overordnede homogene udtryk.

Planteliste

Amelanchier lamarckii, alm. bærmispel
Aronia melanocarpa, sortfrugtet surbær
Carex pendula, kæmpestar
Cornus sanguinea 'Winther Beauty', rød kornel
Dryopteris filix-mas, alm. mangeløv
Hedera hibernica, vedbend
Lamium galeobdolon, guldnælde
Ligustrum vulgare, alm. liguster
Lonicera tatarica 'Lavsas', tatarisk gedeblad
Rubus tricolor, krybende brombær
Taxus x media 'Hilli', taks
Viburnum opulus, alm. kvalkved

Gladsaxe Kirkegård, Afdeling 10, Gladsaxe Møllevvej 41, Søborg
 Bygherre: Gladsaxe Kirkegård
 Udført: 2005-06
 Landskabsarkitekt: Schul Landskabsarkitekter. Medarbejdere: Jane Schul og Jonas Schul
 Anlægsgartner: Anders Matthiessen
 Fotos: Schul Landskabsarkitekter

Th. og herunder. De nyanlagte græsarealer.
 Modstående side: efter placering af de første rækker af nedfældede gravsten
 Right and below. The new established grass areas.
 Opposite page: after placing the first rows of recessed gravestones

Bundplantningen udgøres af en mosaik af stedsegrønne arter, bl.a. *Lamiastrum*, *Hedera* og *Euonymus*
 The ground vegetation consists of a mosaic of evergreen species, including *Lamiastrum*, *Hedera* and *Euonymus*

Hen over sæsonen udvikler beplantningen sig, således at de forsommerblomstrende sibiriske iris afløses af de sommerblomstrende dagliljer. Efteråret er domineret af de høje elefantgræsser

In the course of the season, the vegetation changes so that the early blooming Siberian iris is replaced by the summer blooming day lilies. The fall is dominated by the tall elephant grasses

Lapidarium

Et nyt lapidarium er udført og tilplantet i forsommeren 2009. Lapidariet (kommer af *lapis*, der betyder sten) rummer en bred samling af bevaringsværdige sten fra nedlagte gravsteder. Både bemærkelsesværdige og helt almindelige gravsten indgår i dette lille nye kirkegårdsanlæg. Det er tegnet med et arkivarisk tema, der gør det relevant også at gemme "almindelige" gravsten – nærmest som bøger i en bogreol. Stensamlingen kan således udvides inden for det eksisterende layout, og lapidariet herigennem udvikles over tid.

Gravstenene er placerede i linjer – "hylder" – med skiftende spor af græsser, iris og dagliljer, som med lavt plejeniveau sikrer en relativt lang sæson og med det vertikale, grafiske udtryk er med til at understrege stenedes organisering og den langstrakte haves grund-sprog.

Hermed søges en forstærket fornemmelse af arkivet, med referencen til hylder, linjer, sortering osv.

På en mindre opholdsplads er etableret en belægning af Nexø-sandsten med små hjortetaktræer, *Rhus typhina*.

Planteliste

Carex morrowii 'Ice Dance', japansk star *Hemerocallis 'Stella Yellow'*, daglilje *Hemerocallis 'Summer Wine'*, daglilje *Iris sibirica 'White Swirl'*, sibirisk iris *Iris sibirica 'Perry's Blue'*, sibirisk iris *Iris sibirica 'Silver Edge'*, sibirisk iris *Miscanthus 'Malepartus'*, elefantgræs *Sesleria caerulea*, kalkblåaks

Gladsaxe Kirkegård, Lapidarium, Gladsaxe Møllevej 41, Søborg

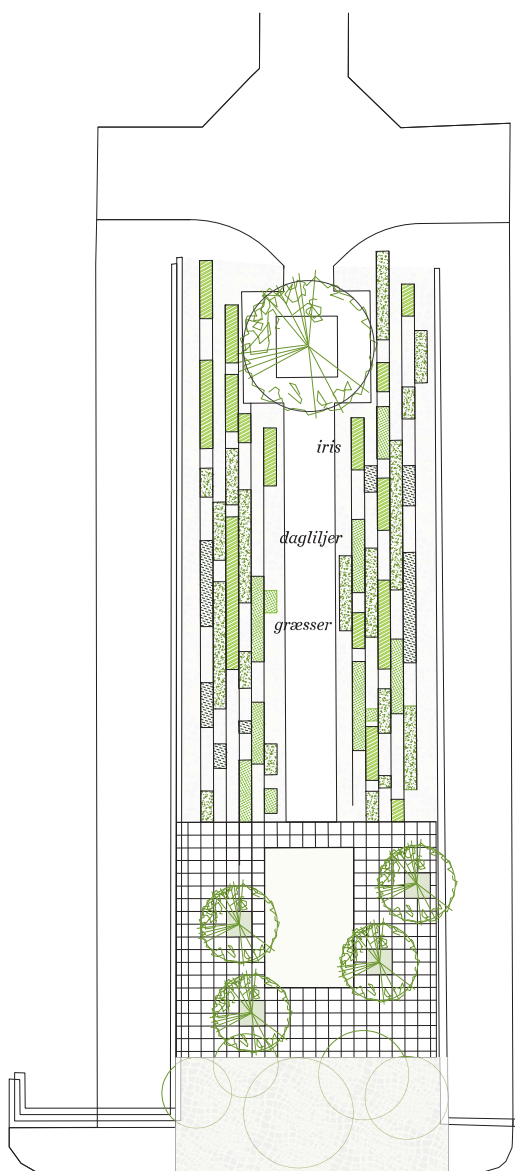
Bygherre: Gladsaxe Kirkegård

Udført: 2007-08

Landskabsarkitekt: Schul Landskabsarkitekter. Medarbejdere: Jane Schul, Jonas Schul og Matthias Hartmann

Anlægsgartner: Anders Matthiessen

Fotos: Schul Landskabsarkitekter

Gladsaxe Kirkegård, Afdeling P, Gladsaxe Møllevej 41, Søborg
Bygherre: Gladsaxe Kirkegård
Udført: 2004-05
Landskabsarkitekt: Schul Landskabsarkitekter.
Medarbejdere: Jane Schul og Jonas Schul
Anlægsgartner: Gladsaxe Kirkegård
Fotos: Schul Landskabsarkitekter

De oprindelige mannaask, Fraxinus ornus, er ved at være udlevede og angribes desuden af asketoptørre.
En ny alléplantning af gulfrugtede røn i en bund af Bergenia og Panicum er klar til at afløse
The original manna ash, Fraxinus ornus, is disappearing and is also being attacked by chalara ash dieback.
A new avenue planting of Sorbus Rehderiana 'Joseph Rock' on a floor of Bergenia and Panicum will soon replace them

Afdeling P

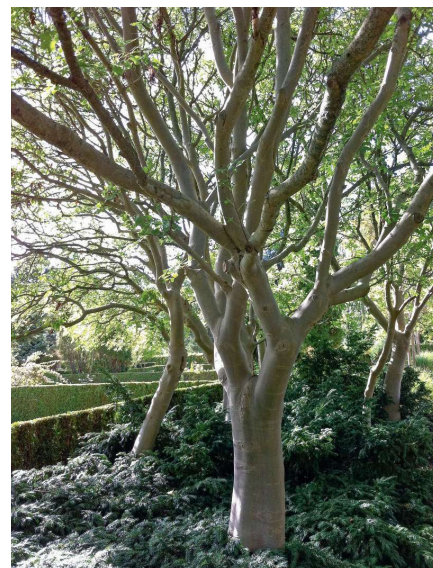
Afdeling P er et eksempel på tegnestuens arbejde med at omdanne et ældre og dårligt fungerende gravområde til et kombineret urne- og kistegravsanlæg. Kirkegårdsanlægget er skabt for at sikre en vekselvirkning mellem rolige, skovbrynsagtige og enkle gravrum med servitut, hvor der i indretningen er skabt et gennemgående tema med græsser og bunddække plantninger samt herudover mindre og lukkede urnehaver med brugerstyret beplantning. Afdelingen er udført for Gladsaxe Kirkegård med ønsket om at tilføje et mere fortættet, oplevelsesrigt og varieret gravrum til kirkegården. De mere intime gravrum er på kort tid blevet fuldt optaget og har modtaget meget positiv respons fra kirkegårdens brugere.

Hjemfaldne gravsteder

Et problem på mange ældre kirkegårde er de mange hjemfaldne gravsteder, som også var

dem, der gav anledning til omlægningerne på Afdeling P. Andre steder på kirkegården har tegnestuen medvirket til at etablere stemningsskabende, midlertidige tilplantninger med tørketålende stauder i grusbund i samarbejde med de respektive ansvarlige gartner-teams. Samarbejdet har medført en større respekt for hinandens arbejde og anden grad af ansvarsfølelse i den løbende vedligeholdelse.
Jonas Schul, partner,
Schul Landskabsarkitekter

Planter til servitut-urnegrave:
Anemone tomentosa, sølv-anemone
Bergenia crassifolia 'Rotblum', bergenia
Geranium x cantabrigiense 'Biokovo', tæppe-
storkenæb
Malus 'Gorgeus', paradisæble
Panicum virgatum 'Shenandoah', prairiehirse
Rhododendron yakusimanum 'Schneekrone',
rhododendron
Viburnum plicatum 'Watanabe', japansk snebolle

BLOMSTERUDSTILLINGER ER IKKE BARE PYNT

Tom Hermansen

Parkmuseernes seks udstillinger omhandler blomstermotivet som en størrelse, der stråler af symbolsk indhold. Navnlig forgængelighed og død er forbundet med genren

"Jeg hader blomster", sagde den amerikanske maler Georgia O'Keeffe. "Men jeg maler dem, fordi de er billigere end modeller, og fordi de ikke bevæger sig".

Det er en overraskende og nok også usand udmelding fra en kunstner, hvis værk består af utallige gengivelser af frodige, farverige blomster. Mon ikke, hun i virkeligheden var tiltrukket af blomster – præcis som de tusindvis af hendes kunstnerkolleger, som gennem historien har malet, tegnet og formet blomstermotiver?

Egypten, Antikken, Middelalderen, Renæssancen og selvfølgelig den frodige barok flyder alle over med blomsterbilleder. Biblen er fuld af blomster. I den moderne tid er blomsten også et favorittema: van Gogh, Monet, Manet, Matisse, Nolde har malet læsevis af blomster, og i nyere tid har så forskelligartede kunstnere som Georgia O'Keeffe, Andy Warhol, Louise Bourgeois, Robert Rauschenberg, David Hockney og Jeff Koons kastet sig over blomsterne.

Den britiske vildmandskunstner Damien Hirst har forklaret, at han gengiver blomster, fordi de minder ham om det, vi forsøger at undgå at tænke på, nemlig døden; blomsters skønhed varer ikke for evigt, og det faktum gør dem ligeså skrøbelige og smukke som selve livet, mener Damien Hirst.

Ved blomsten er den visuelle farverige skønhed således ikke den eneste kvalitet, der optager kunstnere. Den tunge symbolik, de lette blomstervækster bærer med sig, er for mange den egentlige årsag til at beskæftige sig med dem. Blomsten er traditionelt et symbol på liv og død, på frodighed og forfald, på troskab, følelser og på videnskab.

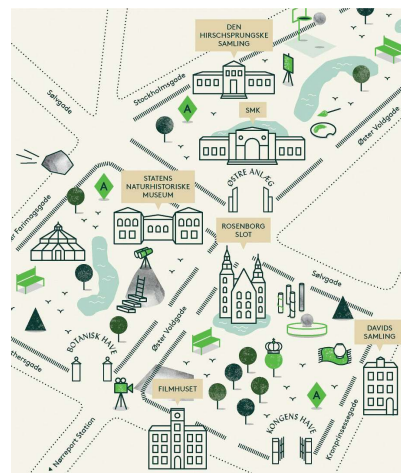
Det er denne flertydighed, som interesse-rede kan dykke ned i på Parkmuseerne dette forår, hvor de enkelte museer med hvert sit afsæt kigger nærmere på historiens blomsterbilleder.

Men blomstermaleriets historie er dog ikke kun en dans på roser. Blomsterbilleder har rangeret nederst i kunstgenrerens rangorden, og adskillige har været særdeles skeptiske over for disciplinen, eksempelvis en fransk historiemaler, Gerard de Lairese (1641-1711), som ikke havde høje tanker om genren. I en bog beskrev han, hvordan blomsterbilleder er underlødige, feminine og lige-gyldige. Men den bog læste den danske konge i midten af 1700-tallet tilsyneladende ikke, i al fald var han ikke enig, idet han købte rigt ind af flamske og hollandske blomsterbilleder til sin samling – der i dag er en del af Statens Museum for Kunst.

Og nogle af disse billeder er med i nationalgalleriets aktuelle "Blomster og Verdenssyn". Som titlen antyder, er blomsterbilleder betydningsbærere, der rummer fortællinger og afspejler den tid, hvori de blev skabt; de repræsenterer simpelthen et verdenssyn, argumenterer den store udstilling, hvis fokus er på blomsterbilleder fra det 17. og 18. århundrede.

Hvad mener museets kunsthaglige personale så med det – at blomsterbilleder repræsenterer et verdenssyn? Svaret kan man læse i det forskningskatalog, der er udgivet i forbindelse med udstillingen.

Inspektør Henrik Holm påpeger, at kunstnere slet ikke ville male blomstermotiver, hvis ikke disse var gode til at opsamle væsentlige betydningsbærere fra samtiden og præsentere dem for beskueren. Historisk set benytter blomstermalere sig af en fornem maleteknisk kunnen, der sikrer, at billederne ligner virkelighedens blomster på forbavsende god, svulmende vis. Men, påpeger Henrik Holm, billederne handler ikke om virkeligheden, men om at koncentrere opmærksomheden på nogle af samtidens idéer, som maleren gerne vil gøre almen-gyldige og holdbare – i modsætning til den forgængelige blomst. Eksempelvis er det påfaldende, at de blomster, der samles i de malede buketter, ofte blomstrer på forskellige tider af året og derfor er uforenelige i virkeligheden. Men kunstnerne går gerne "så langt som til at lyve eller manipulere," konstaterer Henrik Holm.

En symbolsk betydning, som mange af 1700-tallets malere gerne ville fremmane, var, at alverdens rigdom og skønhed er noget, der forgår, hvilket kommer tydeligt til udtryk på hollandske Jan van Huysums vase med blomster-maleri fra begyndelsen af 1700-tallet, hvorpå fluer og andre insekter er i gang med at æde af de endnu frodige vækster. Den samtidige moralske, kristne point er klar: Husk nu, at alverdens skønhed og rigdom er forgængelig og du kan ikke købe dig evigt liv, så bed dit Fadervor før Dommedag!

Også inspektør Eva de la Fuente Pedersen konkluderer i sit essay "Floras verden – stil-leben i Statens Museum for Kunsts samling 1600-1800", at *vanitas*-fænomenet er et vigtigt aspekt i forståelsen af blomstermotivets rige udbredelse. Hun påpeger imidlertid, at det igennem det 17. århundrede blev en afgørende motivation at skildre virkeligheden, som den er – på god, videnskabelig manér. Med studier af lys, reflekser, genskin, atmosfæren, røg, etc. Der indtraf således et skifte fra en overvejende symbolsk fortolkning af naturens blomster til en overvejende objektiv observation af virkelighedens fremtrædelses-former, argumenterer hun. Alligevel, bemærker Fuente Pedersen: "så slipper blomstermotivet (...) ikke helt det kristne, transitoriske tema, det tema, der handler om overgangen til livet hinsides dette – *vanitas*".

Tom Hermansen, *mag.art i kunsthistorie*

Katalog: Eva de la Fuente Pedersen og Hanne Kolind Poulsen (red.): Blomster og Verdenssyn. Artikler af kunsthistorikere, konservatorer og botanikere, rigt illustreret. 238 s., 248 kr. ISBN 978 92023 10 0 dansk version ISBN 978 92023 22 3 engelsk version

Kjeld von Folsach: Flora islamica: plantemotiver i islamisk kunst. København, 2013 107 s., 100 kr. ISBN 978 87 88464 14 6

SEKS BLOMSTERUDSTILLINGER

En fantastisk plante. Iran, Tabriz, ca. 1525. Davids Samling
A fancifull plant. Iran, Tabriz, c. 1525. The David Collection, Copenhagen

Parkmuseerne er et nyt samarbejde mellem Davids Samling, Filmhuset, Den Hirschsprungske Samling, Rosenborg Slot, Statens Naturhistoriske Museum og Statens Museum for Kunst. Parkmuseerne ligger midt i København, som naboer til eller i Kongens Have, Botanisk Have og Østre Anlæg, og de rummer tilsammen Danmarks største og ypperste samling af kunst og naturarv. Fænomenet 'Parkmuseerne' lanceredes i marts med seks koordinerede udstillinger med 'blomster' som fælles tema og dertil andre nye fælles aktiviteter, der skal binde arkitektur, museer og parker tættere sammen.

Davids Samling: Flora islamica – plantemotiver i islamisk kunst **Indtil 27. oktober**

Træer, planter og blomster er blandt de aller mest anvendte motiver i den kunst, der skabtes i den islamiske verden igennem mere end tusinde år. Mange af kunstværkerne så dagens lys i hede, tørre og guldne områder. Den frodighed, der blev beskrevet i Koranens paradys, og som vældede frem i de kunstvandede jordiske haver, var måske netop derfor ekstra tillokkende for muslimske kunstnere. I klassisk islamisk kultur er der – primært af religiøse årsager – en vis tilbageholdenhed over for at fremstille levende væsener og beskæftige sig med figurativ kunst. Mange kunstnere koncentrerede sig i tidens løb derfor om mere abstrakte eller stilerede elementer, og blomster- og plantemotiver var et passende neutralt emne. Særudstillingens omkring 70 genstande er grupperet i ni afsnit: Den himmelske og den jordiske have, inspiration fra Antikken, inspiration fra Kina, abstraktion, arabesken, fantasi, naturalisme, planten som symbol og krudtimperiernes blomster.

Davids Samling
 Kronprinsessegade 30, København
 Katalog. Kjeld von Folsach: *Flora islamica: plantemotiver i islamisk kunst*. København, 2013. 107 s., 100 kr. ISBN 978 87 88464 14 6

Statens Museum for Kunst: Blomster og Verdenssyn **Indtil 20. oktober**

Udstillingen dykker ned i en periode, hvor mennesket stod mellem en symbolsk og en mere videnskabelig måde at betragte verden på, og kaster lys over de spor, det satte i blom-

*På Statens Museum for Kunst opmuntres de besøgende til at tegne blomster
At The National Gallery of Denmark the visitors are encouraged to draw flowers*

*Hans Simon Holtzbecker (1610-71). Iris susiana; Iris florentina (detalje).
Fra Gottorfer Codex. 1649-59. Gouache på pergament, 505 x 385 mm, og detalje.
Statens Museum for Kunst*

*Hans Simon Holtzbecker (1610-71). Iris susiana; Iris florentina.
From Gottorfer Codex, 1649-59. Gouache on parchment, 505 x 385 mm, and detail.
The National Gallery of Denmark*

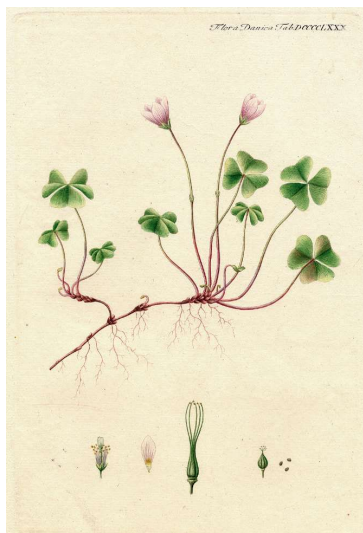
Franz Werner Tamm (1658-1724), Stenfundament med blomster og frugt. Udateret. Olie på lærred, 745 x 960 mm. Statens Museum for Kunst

Franz Werner Tamm (1658-1724). Stone Base with Flowers and Fruit. Undated. Oil on canvas. 745 x 960 mm. The National Gallery of Denmark

stermaleriet. Fra i overvejende grad at være symbol på alt muligt andet, begynder blomsten i maleriet at indgå i den moderne videnskabs systematiske klassificering af naturen og dens arter. Med blomsterbogen *Gottorfer Codex*, (udarbejdet 1649-59) som omdrejningspunkt fortæller udstillingen historien om, hvordan 1600- og 1700-tallets malere portrætterede blomster.

Blomstermaleriet har altid været under forandring, fordi kunstneres gengivelser af blomster og planter er påvirket af historien, og hvordan kunstnerne ser på verden. *Gottorfer Codex*, der er et absolut hovedværk, er blevet restaureret af konservatorerne gennem flere år og udstilles nu for første gang på museet. Mange af malerierne har ikke tidligere kunnet opleves på museet.

Skovsyre. Tavle fra *Flora Danica*, 1790.
Kobberstik, håndkolorerede.
Statens Naturhistoriske Museum
Wood Sorrel. From *Flora Danica*, 1790.
Copperplate, coloured.
The Natural History Museum of Denmark

Maria Sibylla Merian,
Tulipan med sommerfuglelarve, 1685.
Originaltegning blyant, koloreret.
Rosenborg Slot
Maria Sibylla Merian.
Tulip with caterpillar, 1685.
Watercolour drawing.
Rosenborg Castle

L.A. Ring (1854-1933). Forår. Ebba og Sigrid Kähler. 1895.
Olie på lærred.
Den Hirschsprungske Samling
L.A. Ring (1854-1933). Spring. Forår. Ebba and Sigrid Kähler. 1895.
Oil on canvas.
The Hirschsprung Collection

Geologisk Museum, Statens Naturhistoriske Museum: *Flora Danica*

Udgivelsen af *Flora Danica*s 3.240 tavler strakte sig fra 1761 til 1883 og er i dag et af verdens største botaniske værker. Det blev til ud fra oplysningstidens ideer om at forbedre menneskets livsvilkår gennem viden om naturen. Projektet blev betalt af Frederik V, og formålet var at indsamle viden om det danske riges vilde flora, herunder at undersøge, hvad den kunne bruges til i forbindelse med alt fra tekstil- til farveproduktion.

I udstillingen *Flora Danica* vises en række af de originale, håndkolorerede kobbertryk side om side med danske kunstneres arbejde med det gamle værk, bl.a. værker af Tal R, Marianne Grønnow, Per Kirkeby, John Kørner, Peter Holst Henckel og Danh Vo.

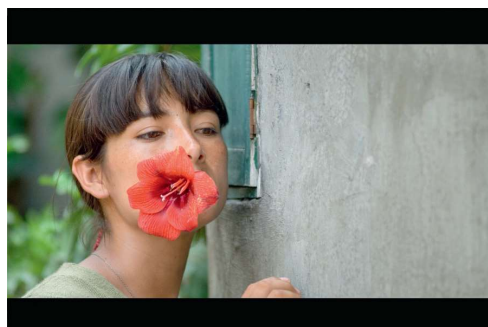
Historien om *Flora Danica*s tilblivelse har tidl. lektor ved Botanisk Centralbibliotek

Mogens Skytte Christiansen skrevet om i en lille bog fra 1973. Bogen, udgivet af Dansk Esso og offentliggjort med tilladelse fra Mogens Skytte Christiansens arvinger og Statoil, kan benyttes frit til ikke-kommercielle formål, se: http://geologi.snm.ku.dk/udstillinger/flora-danica/historien_om_flora_danica.pdf/
Geologisk Museum
Øster Voldgade 5-7, København

Rosenborg Slot: Når viden skaber kunst Indtil 23. juni

Rosenborgs særudstilling sætter fokus på to af museets fineste samlinger: *Flora Danica*-porcelænet og 50 blomstermalerier af maleren, botanikeren og insektforskeren Maria Sibylla Merian (1647-1717). Begge samlinger har deres udspring i jagten på at opbygge viden og dokumentere naturen. Maria Sibylla Merian var af de første til at iagttage blomster i natu-

La teta asustada (Claudia Llosa, ESPE, 2010).
 Det Danske filminstitut, Billed- & Plakatarkiv
La teta asustada (Claudia Llosa, ESPE, 2010). The Filmhouse

Kirschblüten – Hanami. Det Danske filminstitut / Billed- & Plakatarkiv
Kirschblüten – Hanami. The Filmhouse

ren og beskrive dem, bl.a. under to års ophold i junglen i Sydamerika. *Flora Danica*-porcelænet blev fremstillet i årene 1790-1802 som en gave fra Christian VII til kejserinde Katharina den Store af Rusland. Men da hun døde, før stellet var færdigt, beholdt det danske kongehus stellet. Af de 1802 dele, der blev lavet, eksisterer 1530 stadigvæk. Stellet er baseret på bogværket *Flora Danica*, dvs. at den danske flora ligger til grund for motivvalgene, og planterne er gengivet med stor nøjagtighed. *Rosenborg Slot, Øster Voldgade 4A, København*

Den Hirschsprungske Samling: Blomstringstid, Ring, Syberg & Slott-Møller
Indtil 23. juni

I denne lille udstilling præsenteres tre af museets hovedværker. De har alle titlen *Forår* og er malet i første halvdel af 1890'erne

af kunstnerne Fritz Syberg (1862-1939), L.A. Ring (1854-1933) og Harald Slott-Møller (1864-1937). Billederne er hver på deres måde udtryk for de på den tid nye symbolistiske strømninger. Det fælles tema, foråret, lå i tiden, hvor kunstnere over hele Europa var optaget af at beskrive naturen og årstidernes gang som mentale stemninger eller stadier i menneskelivet. Det gjaldt også forfatterne, og herhjemme finder vi i samtidens lyrik nogle af de smukkeste beskrivelser af det danske forår. Et lille udvalg af disse digte kan her opleves side om side med billederne. *Den Hirschsprungske Samling Stockholmsgade 20, København*

Filmhuset siger det med blomster
Indtil 9. april

Normalt foregår det med handsker på, når man i Filmhusets Billed- og Plakatarkiv for-

sigtigt kan få lov at bladre i emnerne. Til udstillingen er udvalgt stills fra arkiverne, og de er blæst op i stort format og organiseret tematisk frem for filmhistorisk. Billederne har kun det til fælles, at de kommer fra film, og at de har brugt blomster ikonografisk. Nogle til at slå en romantisk tone an, andre ironisk eller primært med grafisk motivation.

I *American Beauty* bader en skønhed i rosenblade. *Kilden i Provence* dufter sanseligt af solsvedne sommerblomster. Og i den japanske *Dolls* er det en eksplosion af blomstrende kirsebærtræer, der indtager nethinden. Der er noget for enhver smag – også fra nyere børnefilm.

Det Danske Filminstitut, Gothersgade 55, København
 AL

ET KULTURSPOR I LILLE ÅMOSE

– fortællingen om et landskabs særlige karakter

Jens Nyboe Andersen

Afgangsprojekt ved KU Science, København, august 2012

Vejleder: Peter Lundsgaard Hansen

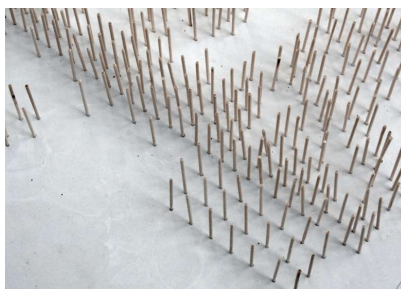
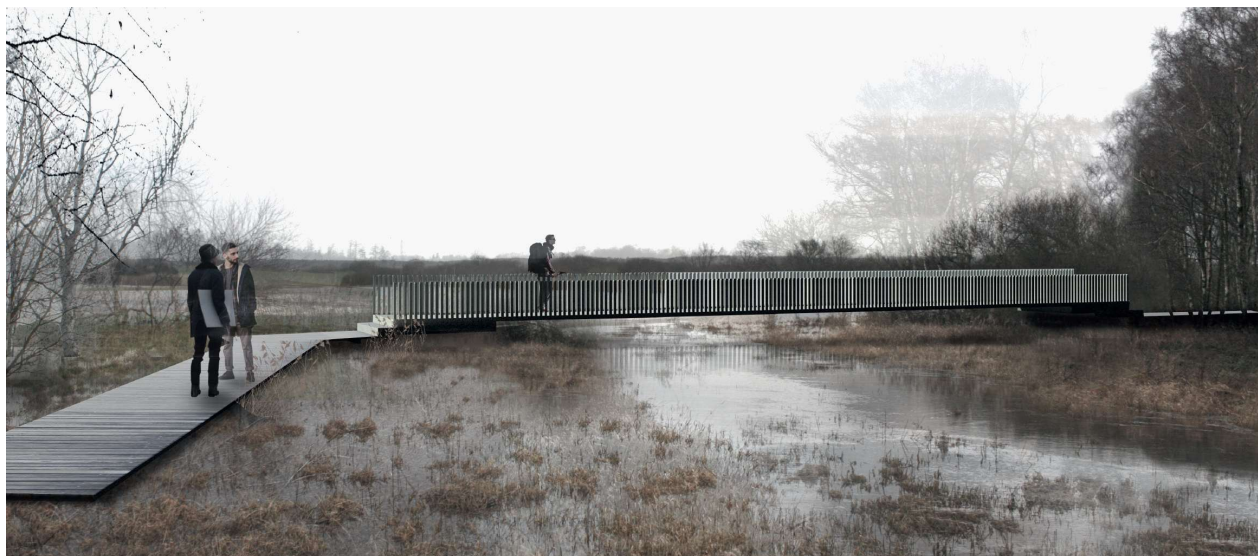
Afgangsprojektet tager udgangspunkt i et kulturlandskab i den vestsjællandske Åmose, nærmere bestemt Lille Åmose. Landskabet indeholder markante kulturspor, og her er gjort nogle af Danmarks rigeste fund fra oldtiden. Projektet skal ses som et forslag til, hvordan der skabes permanent adgang til området, som på nuværende tidspunkt er vanskeligt at færdes i. Forslaget søger igennem landskabsarkitektoniske indgreb at styrke oplevelsen af landskabet og dets kulturværdier

Det 80 km² store område er det største sammenhængende moseområde på Sjælland, og det er i dag voldsomt præget af menneskets aktivitet. Åen blev rettet ud i 1950'erne, og ved Bromølle forsvinder den et par hundrede meter i en tunnel. Størstedelen af mosens er drænet, og landskabet er præget af vandstandssænkning.

Ordet 'mose' må siges at være en gammel stedsbetegnelse snarere end et udtryk for områdets tilstand. Men Lille Åmose indeholder store naturværdier, som i kombination med kulturværdierne åbner mulighed for at skabe en bred oplevelse for de mennesker, der færdes i landskabet.

Med forslaget fokus på de kulturelle værdier i den landskabelige oplevelse etableres et stiforløb, der krydser mosens. Længs dette spor

Broen over Halleby Å Bridge over Halleby Stream

Beplantningssystemet The tree grid

placeres lette konstruktioner til formidling af landskabets særlige kvaliteter.

I Lille Åmose kan man ikke skelne en tørvesø og en græseng fra hinanden, når det er vådt. En hævet gangbro er derfor visse steder nødvendig for at kunne krydse mosens året rundt. Via gangbroen bliver beskueren ført rundt i det eksisterende landskab: beplantningen, mosens, åen, enge, læhegn, flora, grøfter, dyreliv, som sammen med forslagens rækker af træer samler fortællingen om dette karakteriske kulturlandskab.

For at folk ikke skal fare vild er der skabt en genkendelighed i stiforløbet. Forslaget er præget af et gentagende princip, der vil virke som markør eller som vejviser i mosens. En samlet fortælling. De menneskelige spor i Lille Åmose er for eksempel linjerne fra grøf-

*Lille Åmose,
Vestsjælland
Lille Åmose,
West Zealand*

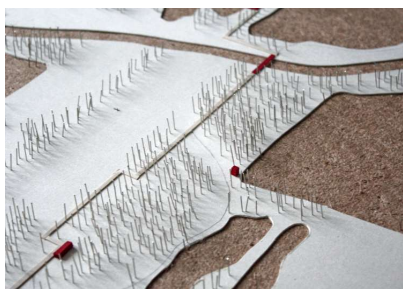

Åbninger og tæthed Clearings and density

ter, hegn og tørvegrave. En spontan tilgroning finder samtidig sted. Ved at bruge træer, som er ved at etablere sig spontant i mosens, fremkommer det gennemgående element. Disse rækker skaber genkendelighed, idet de samtidig fører sig ind i Lille Åmose på dennes præmisser.

Projektet ændrer ikke ved mosens tilstand. Med sine træerækker er kultursporet en fortolkning af de mange lineære, menneskelige strukturer, som er skabt igennem de sidste århundreder.

Sporet formidler områdets kvaliteter. Ikke bare ved den sanselige oplevelse af landskabet, men også gennem information i formidlingspavilloner. Det er ikke et spor, som fylder meget set i hele områdets skala. Et indgreb på dette sted kan således formidle ikke bare Lille

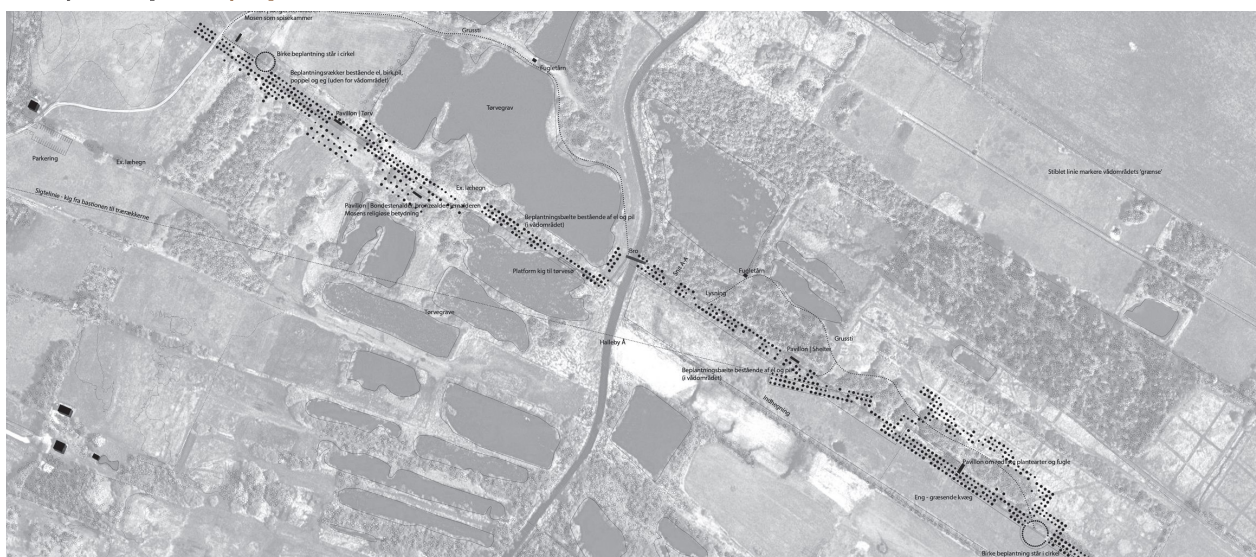

*Herunder. Gangbroen skaber varierende rumligheder
mellem trærækkerne*
*Below. The walkway creates varied spaces
within the tree grid*

A person is walking away from the camera on a wooden boardwalk that stretches into the distance. The boardwalk is flanked by tall, slender trees with dense green foliage, creating a canopy effect. To the left of the boardwalk, there is a body of water reflecting the light. The scene is bathed in soft, natural light, suggesting a peaceful morning or late afternoon setting.

Jens Nyboe Andersen, landskabsarkitekt MDL

Udsnit af situationsplan Part of site plan

FRA TEKNISK ANLÆG TIL REKREATIVT LANDSKAB

– Vesterbro baneterræns metrocenter CMC

Nils Vejrum

Afgangsprojekt ved KU Science, København, januar 2013

Vejleder: Peter Lundsgaard Hansen

Baneområdet CMC Railway area CMC

Afskærmning > Mur som skærm > Muren forstørres > Strøg etableres > Træer og vand skaber landskab > Bebyggelse placeres op til landskabet > Stier kobler bydele sammen via strøget
Screen > Wall as screen > Wall enlarged > Street established > Trees and water create landscape > Buildings placed next to landscape > Paths tie the city quarters together via walkway

Vesterbro og Kongens Enghave er stærkt præget af baneområdet, der som en kile deler byen i to halvdele: byen og Sydhavnen, hvor størstedelen af bydelens nuværende og kommende byudvikling foregår. Baneområdet mellem det aktive jernbanelinje og Vasbygade er et af byens glemte områder; skjult og isoleret fra resten af byen. Med DSB's fremtidige afgang fra området åbnes der op for byudvikling af dette centralt beliggende areal. Vedtagelsen af metrolinjen Cityringen medførte, at Cityringens tekniske anlæg, Metrocenter CMC, kom til baneområdet. Hvilke muligheder giver det for udviklingen af baneområdet og en sammenkobling af Vesterbro og Kongens Enghave?

Gennem fire tiltag: Bastionsstrøget, det blå-grønne strøg, stiforbindelserne og udpegning af byggeområder påbegynder specialet, med udgangspunkt i Metrocenter CMC, en udvikling af baneområdet.

Det primære tiltag, *Bastionsstrøget*, tager udgangspunkt i afskærmningen af Metrocenter CMC fra resten af baneområdet. Afskærmningen er blevet nytænkt og har fået

en ny udformning bestående af et hævet strøg, som det ses med *Coulée verte* i Paris og *High-line* i New York. Bastionsstrøget, i form af en mur, giver Metrocenter CMC en ny betydning og funktion. Det tekniske anlæg er blevet til et rekreativt landskab, hvorpå man kan gå, løbe og cykle. Trapper, ramper og stiforbindelserne giver adgang til strøget. Her kan man fra anden sals højde følge arbejdsgangen på CMC og nyde udsigten over baneterrænet.

På bydelsniveau foreslås etableret nye stiforbindelser, der skal koble bydelens seks områder sammen. Stierne forbindes med bydelens øvrige stinæt af cykelstier, grønne stier og cykelsuperstier. Med passage over aktive jernbanespor, stærkt trafikerede veje og Metrocenter CMC er størstedelen af stiforbindelserne 'himmelstier' hævet op til syv meter over terrænet. Bastionsstrøget er en del af de nye stiforbindelser og det centrale knudepunkt og forbindelsesled for stierne, der skal binde Vesterbro og Kongens Enghaves byområder sammen.

Det blå-grønne strøg bygger videre på Lundgaard & Tranbergs vision om et grønt landskab langs det tidligere godsbaneterræn. Strøget danner sammen med Bastionsstrøget

et rekreativt, landskabeligt strøg ned igennem baneområdet. Herved er der skabt et sammenhængende, grønt landskab imellem SEB Bank ved Bernstorffsgade i nord og Sydhavn Station i syd. Det blå-grønne strøg består af to hovedelementer; regnvandsbiotoper (med brug af LAR) og urban skov. De to elementer skaber i samspil med Bastionsstrøget og bygninger rumlige oplevelser, og de øger områdets biodiversitet væsentligt.

Tre områder op til landskabet omkring Metrocenter CMC er udpeget til nye byggefelt. Skydebrokvarteret og Toldkammerkvarteret er inddelt i principielle byggefelt til videreudvikling. Det tredje område Centralværkstedsgården, nordvest for Metrocenter CMC, er byudviklet. Med inspiration fra Entasis' Carlsberg-plan og Københavns indre by er der bygget tæt samt massivt. Den ny bebyggelse og byrum har udfyldt tomrummene mellem de eksisterende gamle værkstedsbygninger.

Nils Vejrum, landskabsarkitekt

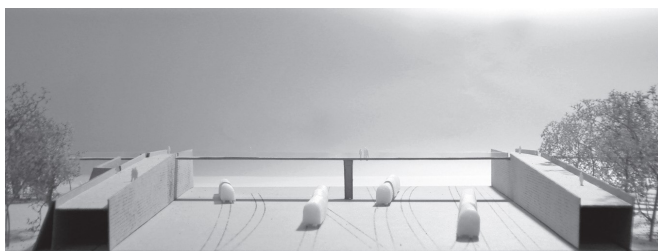
Det fulde speciale kan ses på: www.issuu.com/nilsvejrum/docs/speciale-dell

Bastionsstrøgets udsigtplateau
Plateau on the Bastion walkway

Rampe op til Bastionsstrøget i den urbane skov
Ramp from the urban forest up to the Bastion walkway

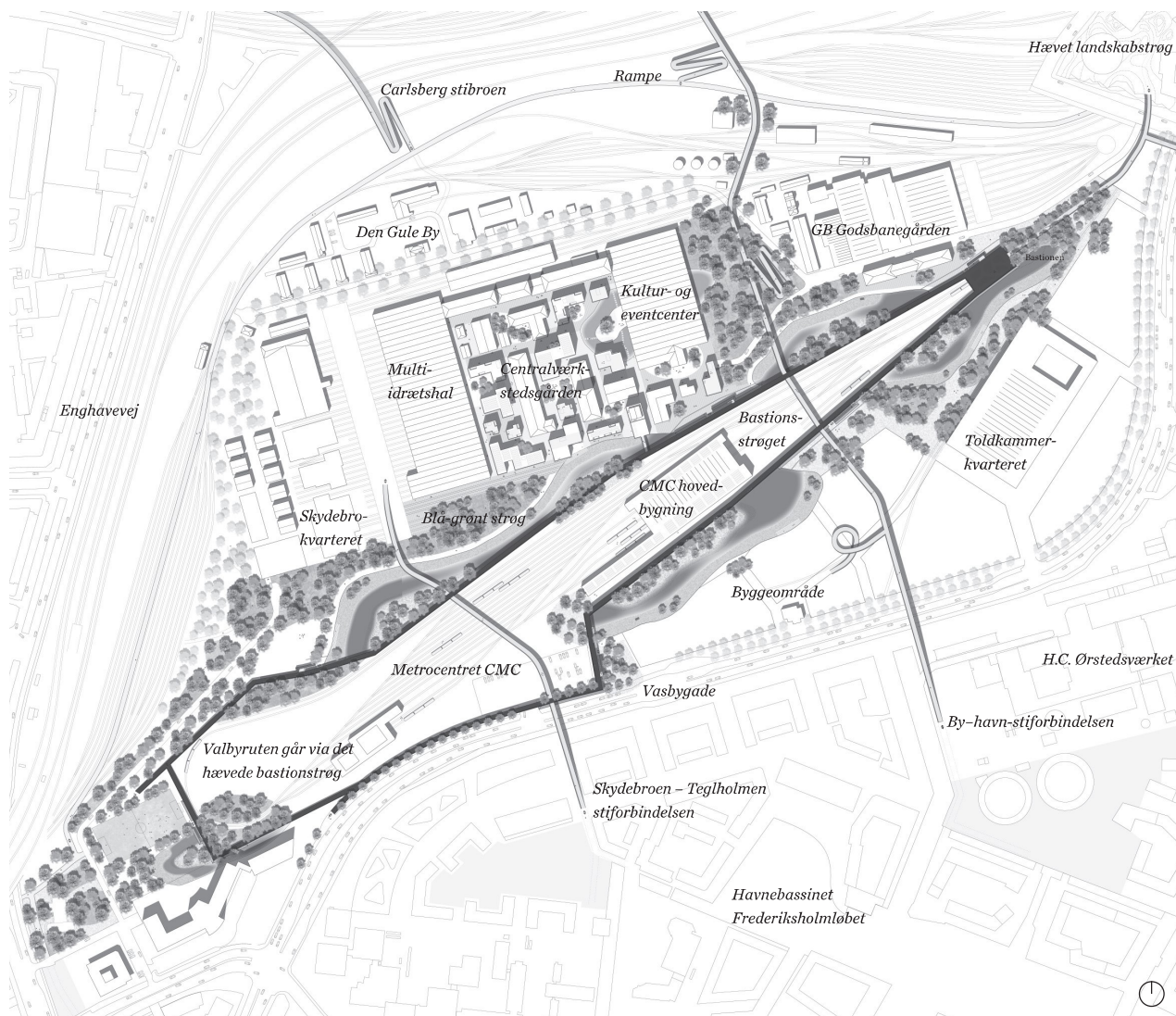

Bastionsstrøget omkring Metrocenter CMC Bastion walkway around CMC

Området omkring Bastionsstrøget Area around the Bastion walkway

Udviklingsplan for baneområdet Development plan for the railway area

BYRUMSFORLØB I SVENDBORG

– revitalisering af en havneby på tværs af topografien

Karl Johan Baggins og Martin Hjerl

Afgangsprojekt ved KU Science, København, august 2012

Vejleder: Ellen Braae

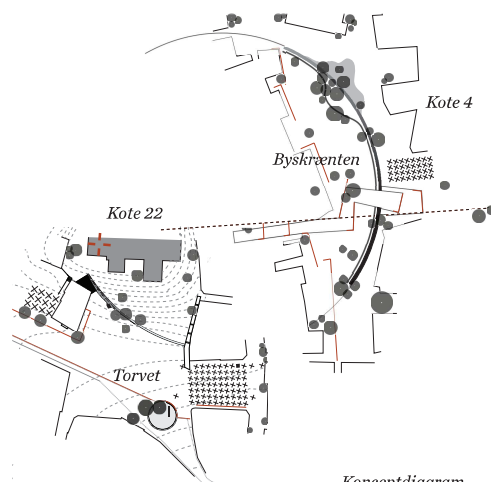
De mange danske havnebyer udgør et finmasket net af infrastrukturanlæg, som tidligere, hver på deres måde, udfyldte en plads i de transportkæder, der nationalt og internationalt forbandt Danmark med resten af verden. Havnebyernes rolle har ændret sig radikalt de sidste 20 år. Fiskeri og færgefart er koncentreret til ganske få havne, mens lystsejls og turisme fylder mere i det erhvervsøkonomiske billede. Sideløbende med dette er vi i en tid, hvor befolkningen søger mod de største byer i landet, og hvor 'udkantsområderne' for alvor er kommet på dagsordenen

Svendborg Bymidte – revitaliseringen af en havneby på tværs af topografien giver et konkret landskabsarkitektonisk forslag til, hvordan Svendborg kan opretholde sin status som attraktiv by i udkantsdanmark.

De potentielle kvaliteter af rumlig, æstetisk og oplevelsesmæssig karakter i Svendborg bymidte og havn går i dag til spilde, da områderne er domineret af biltrafik, og forholdene for fodgængere og cyklister er lavt prioriteret. Samtidig indeholder Svendborg by en række rumlige og topografiske barrierer mellem bymidten og havnen, hvis industri gradvist lukker ned og derved muliggør en mere rekreativ brug af området. Forslaget til et nyt byrumsforløb i Svendborg strækker sig 750 meter gennem bymidten til havnen og indeholder to nedslag: *Torvet* og *Byskrænten*. Derudover en strategi for forbindelser, som knytter byrumsforløbet til det naturskønne landskab omkring byen.

Forslaget nedbryder barriererne mellem bymidten og havnen ved etablering af Bytrappen, som åbner op for forbindelsen derimellem. Til denne forbindelse kobles det nye

Byaksen og Byskrænten set fra havnebassinet
City axis and City slope seen from the water

Konceptdiagram
Concept

byrumsforløb, der bl.a. består af ny beplantning, belysning og befæstelser. I denne artikel fokuseres på forslaget særlige arkitektoniske kvaliteter; på det rumskabende sammenspil mellem bebyggelsen og den særligt markante topografi, som bymidten karakteriseres af.

Terrænmæssigt hovedgreb

Det mest karakteristiske landskabstræk i Svendborg er, at havnen ligger i en skål foran byen, der er placeret højt på en fremspringende morænebakke med Vor Frue Kirke på toppen. Fra kirken falder terrænet til alle sider og stejlest mod havnen, hvor der er et markant terrænspring fra kote 22 til 4 på en strækning på 100 meter.

Forslagets topografiske hovedgreb fortæller historien om byens markante terræn i form af et bueslag, som spænder omkring den eksisterende morænebakke, hvorpå bymidten

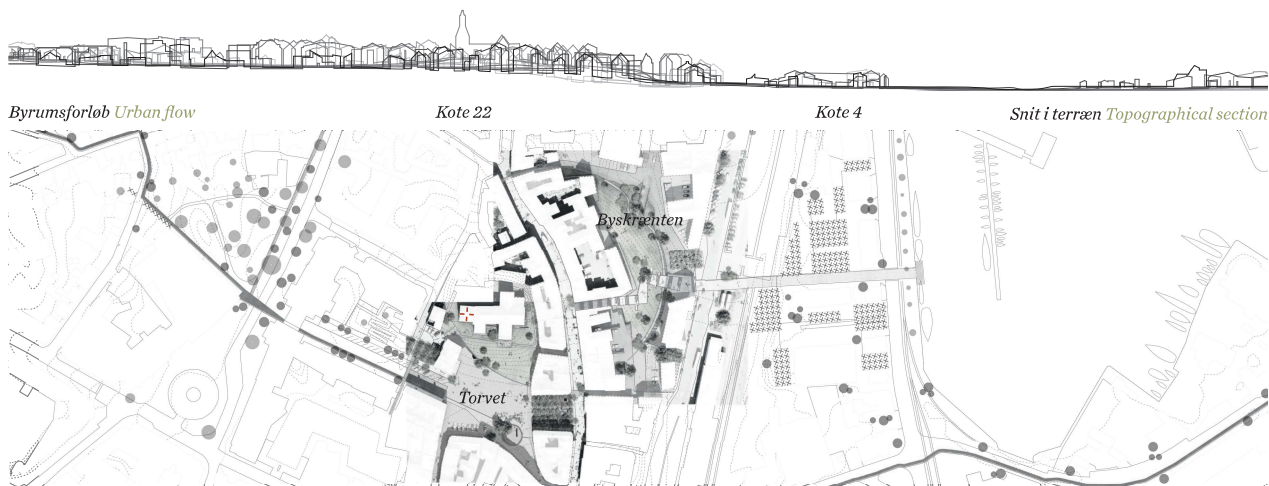
er placeret. Bueslagets laveste punkt ligger i kote 4 ved foden af *Byskrænten* og det højeste i kote 22 ved foden af Vor Frue Kirke. Bueslaget udgøres hovedsageligt af en mur, som har forskellige funktioner i sit forløb. Der, hvor der er brug for at afvikle terræn, skærer muren sig ind i morænebakken. Muren får derved forskellig funktionalitet i bueslagets forløb. Muren er lavet af stampet beton, der i sin varme brunlige farve og lagdeling vil referere til morænebakkens lerholdige morfologi. Muren vil få et teksturelt udtryk, der vil ligne, at den står 'skåret ud' af morænebakken.

Byskrænten

I kraft af bueslaget fremhæves morænebakkenes dramatiske topografi samtidig med, at *Byskrænten* bliver tilgængelig og giver den besøgende en ekstraordinær oplevelse af udsigt og stærkt faldende terræn.

Torvet, direkte adgang fra belægning til grønt tæppe
The Square, direct access from paving to the green carpet

En omlægning af biltrafikken ved *Byskrænten* og en etablering af parkering under *Byskrænten* gemmer den ellers dominerende biltrafik væk og giver byen et attraktivt og levende byrum.

Torvet

På *Torvet* fjernes den eksisterende kirkemur, og adgangen mellem Vor Frue Kirkes grønne tæppe og torvets brolægning forbedres. Rumligt skaber Vor Frue Kirke og torvets bygninger nu ét samlet rum, der udgør byens levende hjerte. Den etablerede støttemur (bueslaget) løser terrænforskellen og sikrer samtidig direkte adgang og rumlig forbindelse mellem kirkebakke og torv.

Revitalisering

Forslaget udnytter det topografiske potentiale og giver Svendborg et attraktivt, rekreativt og dynamisk byrumsforløb, der optimerer bymidten og kobler sig på den fremtidige udvikling på havnen og det tilknyttede landskab.

De væsentligste udfordringer i byrumsforløbet findes på *Torvet* og *Byskrænten*. Disse nedslag kan virke som katalysatorer for udviklingen af byrumsforløbet og vil i fremtiden kunne bidrage rekreativt og dynamisk til byens liv.

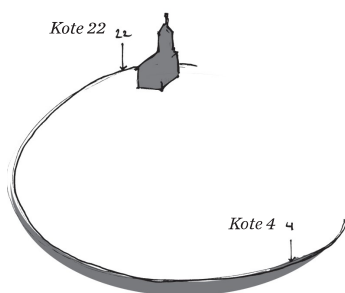
Forslaget giver et bud på, hvordan disse to byrum kan medvirke til at fremme byens æstetiske og oplevelsesmæssige karakter. Derved opnås en revitalisering af bymidtens 'glemte' sider, og landskabet og byens kvaliteter kommer til deres fulde ret.

Karl Johan Baggins og Martin Hjerl,
landskabsarkitekter MDL

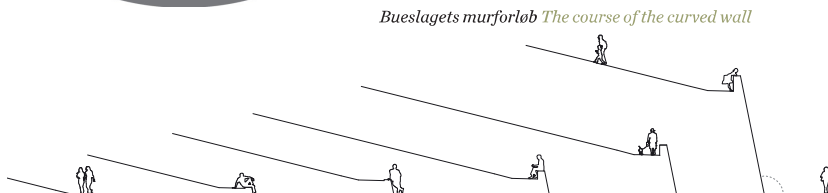
Se mere på: www.karljohanbaggins.dk

Byskrænten, den grønne og rekreative forbindelse til havnen
City slope, the green recreational connection to the harbor

Topografisk hovedgreb Topographic concept

Bueslagets murforløb The course of the curved wall

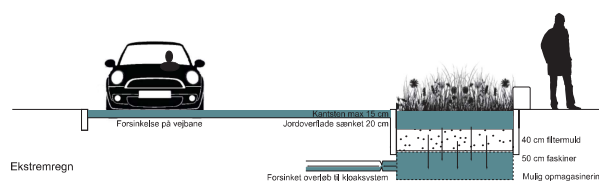
VESTERBRO GOES LIQUID

– en strategi for håndtering af regnvand på overfladen

Kamilla Aggerlund og Helle Rye Westphall

Afgangsprojekt ved KU Science, København, maj 2012

Vejleder: Torben Dam

Hvad nytter det at afvikle det vand, der falder på en gade, hvis vandet, der løber i gaden, stammer fra ti nabogader opstrøms? Og hvordan kan den fysiske konsekvens af kommunale visioner konkretiseres? I en tæt bebygget by som København er konsekvenserne af voldsomme regnhændelser og manglende kloakkapacitet særligt store, og tilpasning af byen er en nødvendighed. Hvis vi skal lave løsninger, der virkelig batter, må små lokale indgreb tænkes ind i større sammenhænge og i de overordnede strategier for hele regnoplanet, der tager højde for vandets bevægelse

Vesterbro Goes Liquid er netop et bud på dette – en storskala klimatilpasningsløsning, der afkobler halvdelen af Vesterbro bydel og dens oplands overfladevand fra kloaksystemet. Vandet er synligt og løber i render og kanaler, der som en del af multifunktionelle løsninger er med til at skabe synergi mellem regnvandshåndtering, grønne teknologier og rekreative tiltag.

Specialet er et indspark til konkretisering af kommunens målsætning om at afkoble en tredjedel af regnvandet fra kloakken ved at håndtere det på overfladen og samtidig bidrage til kommunens vision om at skabe et grønnere København, der kan tilføre merværdi til byen og byrummet. Dertil vil dette modarbejde varme-effekten på Vesterbro.

Vesterbros landskabsudvikling klarlægger grunden til oversvømmelsesproblematikkerne. Det centrale Vesterbro er en lavning, omgivet af et let skrånende terræn. Det bevirker, at overfladevandet fra regnoplanet samler sig i lavningen, hvor risikoen for opstuvning fra kloakken samtidig er størst. På baggrund af terræn- og hældningsanalyser er regnoplanet inddelt i deloplande efter deres potentiale til at transportere vand på overfladen. Der er potentiale, når hældningsgrundlaget for vandtransport på vejoverfladen er 5 promille eller mere.

Forslaget udnytter mulighederne i det eksisterende bylandskab og kontrollerer vandet, før det bliver et problem. Hovedgrebet er et system af render og hovedkanaler, der opsam-

ler og leder vandet uden om det lavere liggende centrale Vesterbro, som særlig er ramt af oversvømmelser; dvs. dels til Enghaveparken og dels videre væk fra området, under jernbanen til rensning og udledning i havnen. Som udgangspunkt afkobles deloplandene med kanalsystem helt fra kloakken, og vandet løber ad eksisterende vej langs kantstenen til hovedkanalerne. På udvalgte veje etableres render med øget fald for at skabe et større sammenhængende system.

Enghaveparken udvikles til vandrensende park, hvor renseprocesserne er synlige for besøgende, og det rensede overfladevand bruges rekreativt.

Det oversvømmelsesramte centrale Vesterbro skånes på denne måde for store vandmængder. Det centrale Vesterbro sikres yderligere med en fysisk barriere af høje kantsten, hævde overgange m.m., som placeres langs hovedkanalerne. De åbne hovedkanaler integreres i det eksisterende grønne strøg på Sønder Boulevard og danner her *Den blå nerve*.

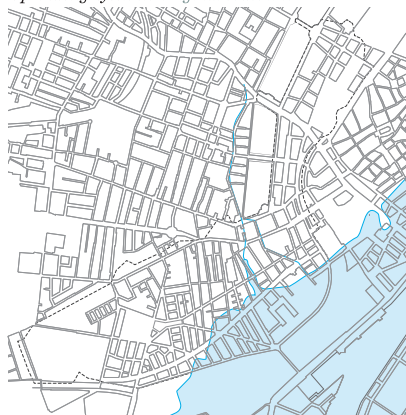
Forslaget lægger stor vægt på multifunktionalitet, så de vandhåndterende strukturer

Snit – Frederiksberg til havnen Section – Frederiksberg to the harbor

Tidligere havbund og kunstigt hævet terræn omkring jernbanen skaber oversvømmelsesproblemer på det centrale Vesterbro
Former seabed and raised terrain around the railway create potential flooding in central Vesterbro

Oprindelig kystlinie Original coast line

Hævet terræn Raised terrain

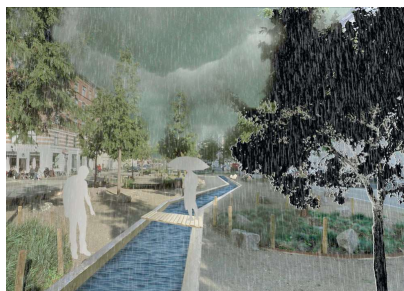
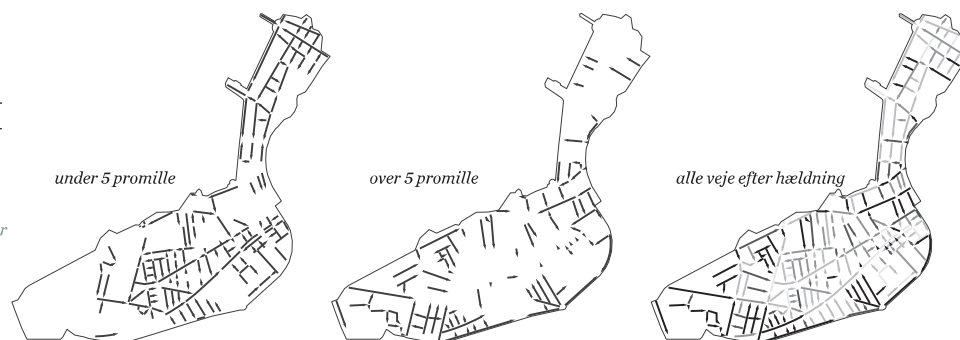

Oversvømmelse og lavninger Flooding and low areas

Vejkategorisering efter hældning.
Potentielle transportveje af overfladevand samt større sammenhænge identificeres. Der er potentiale for vandtransport, når hældningen er mindst 5 promille

Categorization of road slopes.
Identification of potential surface water transportation routes and systems.
A potential route occurs when the slope of the road is at least five per mill

Den Blå Nerve – åben hovedkanal
The Blue Nerve – main canal

Den Grønne Nerve – hævede overgange og regnbede
The Green Nerve – raised transitions and vegetation

Overdækket hovedkanal integreret i infrastruktur
Covered main canal within the infrastructure

også har et rekreativt formål i tørvejr. På trafikerede veje som Enghavevej integreres hovedkanalen i infrastrukturen og overdækkes af en cykelsti med permeabel belægning.

I det lavtliggende centrale Vesterbro reduceres og forsinkes regnvandet lokalt til kloakken, der fungerer som hovedsystem her.

Planen for Istedgade som kommende strøggade med fokus på handel og bløde trafikanter bruges som nøgle til at skabe et regnvandsforsinkende netværk af hævede overgange og vejbede med planter. Denne grønne nerve skaber en stærk identitet i gaden og det omgivende boligkvarter og danner grøn-

ne temperaturregulerende forbindelser gennem bydelen. Ved intense regnhændelser som skybrud bliver vandet forsinket på vejbanen mellem de hævede overgange, som også skaber mulighed for tørskoet krydsning af vejen. Multifunktionalitet og lokale planer er tænkt ind på alle niveauer.

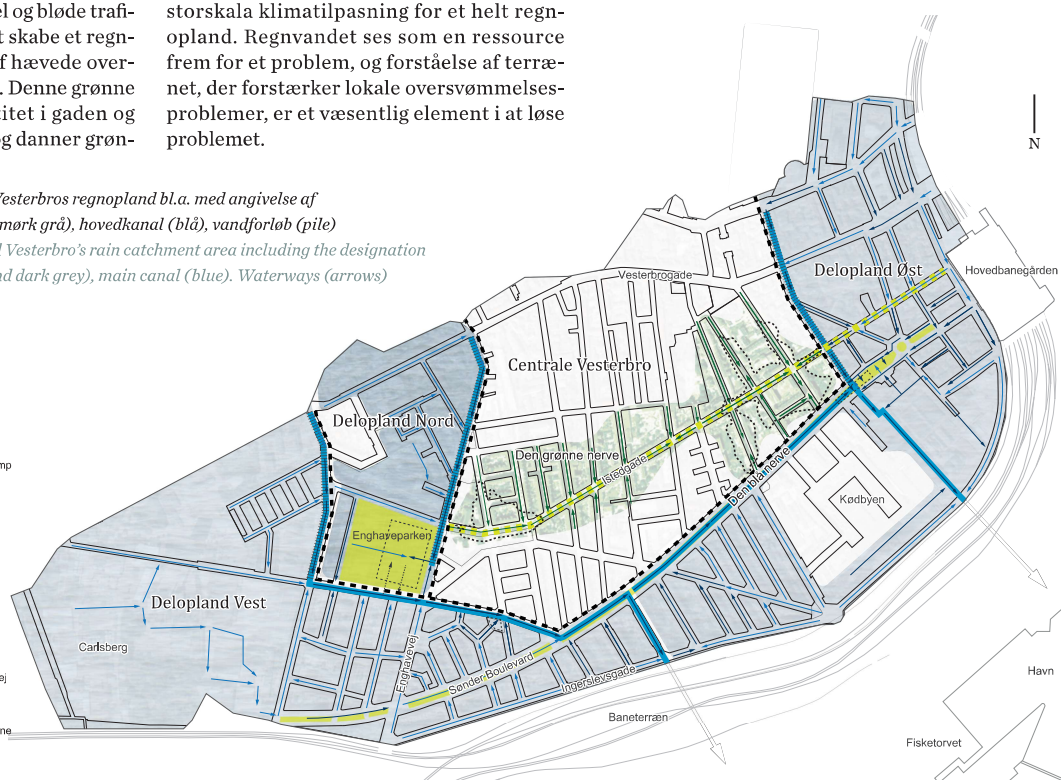
Forslaget er en anskueliggørelse af en storskala klimatilpasning for et helt regnopland. Regnvandet ses som en ressource frem for et problem, og forståelse af terrænet, der forstærker lokale oversvømmelsesproblemer, er et væsentlig element i at løse problemet.

Forslaget skaber samtidig en grønnere, mere rekreativ og attraktiv bydel med synlig klimatilpasning i gadebilledet, som kan sætte København på verdenskortet som klimametropol. Kamilla Aggerlund, landskabsarkitekt MDL Helle Rye Westphall, landskabsarkitekt MDL Sammen laver de projekter og rådgivning under navnet Liquid Landscapes

Strategisk forslag for Vesterbro og Vesterbros regnopland bl.a. med angivelse af områder med kanalsystemer (lys og mørk grå), hovedkanal (blå), vandforløb (pile)

Strategic proposal for Vesterbro and Vesterbro's rain catchment area including the designation of areas with canal systems (light and dark grey), main canal (blue). Waterways (arrows)

- Kanalsystem _ Delopland Øst og Vest
- Kanalsystem _ Delopland Nord
- Kloaksystem
- "Den grønne nerve" med vejbede og vejbumpe
- Parker og grønne strøg
- Grønne rensningssystemer
- Hovedkanal
- Overdækket hovedkanal
- Barriere _ ydre
- Strøggade
- Barriere _ indre
- Gader hvor vandet løber på eksisterende vej
- Gader hvor vandet løber i render
- Gader der falder mod Istedgade/lavpunkterne
- Udløb til rensning og havn

SUMMARY

Gottlieb Bindesbøll and the forgotten monument, p. 74

Peter Thule Kristensen

Among the Danish architect Gottlieb Bindesbøll's most convincing works is the monument from 1853 at Trinitatis Cemetery in Fredericia to soldiers slain during the First Schleswig War (1848-1850). It is simple in an almost thoroughly modern way, its monumentality created with the aid of abstraction and matter-of-fact information instead of a profusion of decoration or pompous symbolism.

The monument is on the edge of the cemetery, designed as a 14.5 x 51-meter rectangular rounded green surrounded by a retaining wall of large, precisely hewn granite stones. The uppermost course of the granite wall holds the names of all the fallen soldiers, while the gently rounded green is planted with freestanding beech trees and has a flagpole in the middle. The only sculptural decoration consists of a modest bronze relief over the granite wall on the side facing Kongensgade. It was made by H.V. Bissen and depicts two anonymous Danish soldiers carrying a fallen comrade to his grave. The relief explains the monument without the use of allegories or ingenious symbols that would require special knowledge to decode. It can be readily understood, like the rest of the monument, which tells its story with the aid of the names of the fallen soldiers and the green that covers their graves.

While the hardness of the granite wall's "indelible script" literally frames the fellowship, the green with its soft and gentle form and the trees express a more degradable and mutable dimension that evokes the passing of time. The wall's precise, sharp contours help emphasize this contrast and in doing so provoke a reflection about the relationship between the permanent and the fleeting. There is an interesting dialogue in the same spirit between the individual and the community, since the complex can be continually broken down into its elements. The wall is built of clearly delineated granite blocks; the individual soldier has been given his name carved on the wall; the individual tree, placed "freely" on the green, is also a solitary tree. There is no hierarchically organized community; this is a community of equals.

The elements also refer to phenomena that were credited with special significance at the time. The green, for example, brings to mind the barrows of Danish antiquity that were a key motif in the creation of a national art. The group of trees can also be seen as a grove on a barrow or as consecrated nature, where the trees have the effect of symbol-charged holy signs, just like those found on the depictions of nature by the German romantic Caspar David Friedrich. The trees' location on top of a granite plinth, which in principle cannot be trod upon, helps emphasize their special status.

The structure and symbols of Bindesbøll's war monument characteristically differentiate it from similar memorials of the period. If we must seek comparisons, then Bindesbøll's war monument has a structure that mostly resembles that of Thorvaldsen's grave, which was also designed as a rectangular plinth covered by a piece of nature's own work. In the "holiest" places, Bindesbøll's architecture is often surprisingly simple and sober.

Martha Gaber Abrahamsen

The final journey, p. 78

Helle Lykke Nielsen

An increasing number of Muslims choose to be buried in Denmark. Younger generations of Muslims generally feel more tied to Denmark than their parents, which probably will influence their choice of where to be buried. In other words, there will no doubt be an increasing need for Muslim burial sites in the years to come. At present, Denmark has two Muslim cemeteries. One of these is the Rising burial place in Odense, which opened in 2002, and which was the result of a collaboration between the municipality and a number of local Muslim organizations. It was established as a separate section of Rising Cemetery and has room for 1,100 graves. The other is the burial place in Brøndby, which opened in 2006 and is owned, administrated and maintained by the Dansk Islamic Burial Fund, a group of 23 Muslim organizations in Denmark. According to the burial fund's figures, there is room for between 6,000 and 8,000 graves. It is privately owned and as opposed to Rising, it is not subject to the municipal guidelines for cemetery operation. In addition to this, there are special areas for Muslims in at least six large Danish cemeteries.

Two things basically differentiate Muslim burial places from the cemetery culture we know in Denmark: they are not established in connection with a mosque and they should be planned so that it is possible to bury the dead on their right side with their faces oriented toward Mecca. Both of these characteristics have a great influence on the plan of the burial places.

Three municipal cemeteries in

Aalborg Municipality, p. 82

Monika Mohr

Aalborg Municipality has three municipal cemeteries, which cover an area of 31 hectares. The cemeteries were established at a time when coffin burials were the most popular form. The increasing demand for urn grave places has implied that the appearance of the cemeteries has changed. In Aalborg Municipality, we have produced an overall long-term development plan for the three municipal cemeteries. The purpose of the development plan is to ensure that the cemeteries provide different landscape experiences of a high landscape architectural quality, and that the individual

cemetery can continuously adapt needs and wishes for the cemetery of the future.

In the development plan, each cemetery has been assigned a special identity. This is based on the individual cemetery's existing landscape qualities and potential, which are constantly preserved and reinforced with the primary planting structure. Today's tendency in the area of grave types implies an increasing need to place a personal character on the burial and also the burial plot and to be true to one's convictions. This results in greater demands for more options and variation.

Gladsaxe Cemetery, p. 82

Jonas Schul

For a number of years, the office has served as advisors for Gladsaxe Cemetery for the management of the different landscape values and the long-term architectural development. In addition to the establishment of a number of new burial sections and spaces, the service consists of technical analyses, planning, operational optimization and much more. Some of the future projects include the establishment of a small forest pond and a new forest cemetery.

The urn section, section 10, is a completely new scheme, partly with grave places on lawns with only discreet stones and partly with small private urn graves surrounded by yew hedges. The furnishing and the architectural setting is based on a crystalline movement. A seemingly fortuitous pattern of paths interrupts the classical formal rings and extends out onto an open lawn with urn graves in grass between spread trees. The scheme's central grass space is bordered by a yew hedge with an inward beveled pruned top. The next edge consists of three rows of urn graves. These are outwardly surrounded by a lush wooded edge with varied ground plants and bushes with distinctive bark colors and ornamental character.

A new lapidarium was established and planted in 2009. The Lapidarium contains a large collection of grave stones from abandoned graves. The stones are both noteworthy and ordinary. The scheme was designed with an archival theme, which makes it also relevant to preserve 'ordinary' grave stones, almost like books on a bookshelf. This collection of stones can thus be increased within the existing layout and the lapidarium will thereby grow in size over the years.

Section P is an example of the office's work in converting an older and poorly functioning grave area into a combined urn and coffin grave scheme. The cemetery scheme was created to ensure an interplay between calm and simple grave spaces with grass with modest stones, in which the furnishings establish a common theme with grasses and ground plants as well as other smaller more secluded urn gardens with user defined planting.

Pete Avondoglio

forts. fra s. A32

magnitude and the force of natural phenomena (boundless seas, geothermal pressures, the power of water) that oscillate between a culture of settled landscape and a tendency to violent appropriation, *Skrúður* is a sanctuary that reminds us of one of the possible forms of cohabitation between these two opposing conditions, which occur so frequently in today's world. Not, of course, for the fragile and modest configuration of forms that it consists of, but for the clear lesson of civilization that is distilled within this simple enclosure.

In the land of "stones that speak", *Skrúður* embodies a different way of giving a name to a place and projecting the value of education into the future, the essential step of every process that generates an intimacy between man and the place where he spends his life.

So *Skrúður* is the dense nucleus around which revolves a whole series of practical systems and universal symbolic values connoting man's dialogue with nature, a place of learning and experimentation that in the first forty years of its existence (1909-1949) beside the school, under the constant gaze of Sigtryggur Guðlaugsson and his wife Hjatlina, became a garden. And it continues to develop, thanks to the efforts of a group of men and women who in more recent times took responsibility for it, rescued it from abandonment, and in 1996 reopened it to cultivation and to visitors.

It is to these men and women that the Jury of the International Carlo Scarpa Prize for Gardens expresses its profound appreciation for the powerful maieutic example of their dedication, and presents the seal of acknowledgement of their commitment to their coordinator, Brynjólfur Jónsson, Chairman of the Framkvæmdasjóður Skróðs.

www.fbsr.it

STØTTEMURE

Et fleksibelt produkt med mange forskellige anvendelsesmuligheder. Med godt håndværk og god fornemmelse for materialet har vi produceret støttemure siden starten af 80'erne og er i dag markedsledende producent.

Læs mere om vores støttemure og andre produkter og bliv inspireret på www.starka.dk

Starka designer i beton til hus og have. Siden 1930 har vores nøgleord været kvalitet, engagement og håndværk. Med naturlige og genanvendelige materialer med lang levetid, bygger vi en holdbar fremtid for os, vores børn og miljøet. Og det er vi stolte over.

DESIGNET I BETON TIL HUS OG HAVE

WWW.STARKA.DK | ORDRE@STARKA.DK | [FACEBOOK.COM/STARKABETON](https://www.facebook.com/starkabeton)

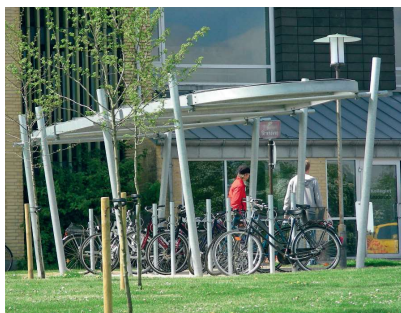
PRODUKTNYHEDER

De følgende produktnyheder er udvalgt af Jørgen Hegner Christiansen, arkitekt MAA, redaktør af HFB, fra nyhedsspalten på Håndbog For Bygningsindustriens hjemmeside www.hfb.dk

Skulpturelle elementer

Den lille design- og produktionsvirksomhed EXVENTAR i Odder fremstiller gade-, have- og parkinventar, der adskiller sig lidt fra, hvad der ellers findes på markedet. Æstetik og funktion kombineres på en ganske unik måde, således at elementerne får en skulpturel virkning. Det gælder: Cykelstativet Mikado, hvor cyklen låses fast, ikke kan vælte, og hvor dækkene ikke bliver ødelagt. I byen er Mikado et diskret element eller en markant skulptur, afhængigt af farvevalg, der ikke skaber barrierer, næsten intet fylder og flytter cyklerne væk fra facader og butiksruder. Det særlige ved Mikado er at to eller flere cykler kan låses fast til rustfrie ringe eller stålwirer, som forsikringsselskaberne anbefaler. Designet er enkelt, konstruktionen simpel. Kan leveres i variable højder, med eller uden fiberlys. Udføres i vedligeholdelsesfrit aluminium, galvaniseret stål, cortenstål eller lakeret.

Away småhuse, der er overdækninger og enheder til opbevaring.

Frisbii overdækninger til cykler, knallerter, rygere m.m., mål 3 x 9 m. Den bærende konstruktion er af galvaniserede rør, taget af strækmetal og akryl i valgfri farve.

Wing bænken, der er robust opbygget i galvaniseret stål med acryl-sæde.

Alle EXVENTAR's produkter er vejrbestandige, enkle og fleksible elementer, der kan tilpasses det enkelte projekt i materialer, overflader og farver.

www.exventar.dk

Natursten fra Wewers

Som noget nyt leverer Wewers Belægningssten nu også frostsikre sandsten til haveanlæg, terrasser og indgangspartier, gennem professionelle forhandlere. Sandstenene er et anderledes alternativ eller supplement til betonsten og granit, de lægges på præcis samme måde, og kan med fordel lægges med hærden- de fuger, så ukrudt begrænses. Der er fire typer at vælge imellem:

Sahara Sandstone, der har et fascinerende farvespil med sarte nuancer og blide overgange.

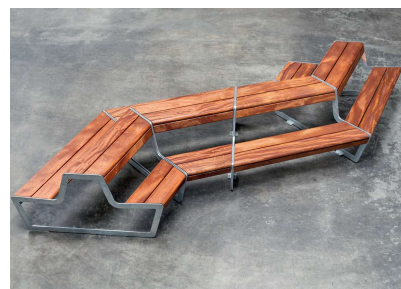
Red Sandstone, der byder på farvenuancer fra det ganske lyse over rødbrun og gylden til varm rød.

Grey Sandstone, der giver en rolig belægning med en perfekt grundtone til hus og have.

Dark Sandstone med farvenuancerne sort, antracit, koksgrå og dybbrun. En natursten, der forekommer i forholdsvis små mængder, og som giver et helt unikt og personligt præg.

De fire typer findes også som mursten og træpæsten.

Opus-mønstret: Vælger man at få natursten fra Wewers leveret på paller med de færdigblandede størrelser, som firmaet kalder Large Opus-mix, får man et sortiment bestå-

VEKSØ LINK

Et interessant, nyt stykke byinventar er bænkkonceptet LINK fra VEKSØ, tegnet af AART architects' design-afdeling.

LINK-konceptet består af kun ét element, der kan sammensættes på flere forskellige måder og dermed danne lige, knækkede, cirkulære og kurvede forløb. Bænken kan benyttes både som almindelig bæk ryg mod ryg og som kombineret bord og bæk, hvor det brede rygstød fungerer som bordplade.

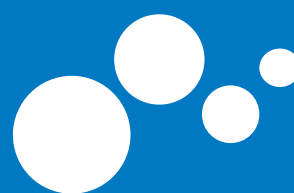
LINK blev oprindelig udviklet til to uddannelsesinstitutioner i Sydjylland, hvor opdragsgiveren ønskede at skabe inspirerende nye læringsmiljøer, både ude og inde. Muligheder for social interaktion og -udfoldelse, befordret af en møblering, der ikke var fastlåst og ufleksibel. Det mål må siges at være nået med dette nye udemøbel, der kan indpasses i næsten alle bymiljøer.

www.veksoe.com

ende af fire forskellige størrelser, der ved lægningen kan skabe ro og harmoni i det samlede visuelle udtryk. Det er muligt at lægge stenene med en gennemgående genkendelighed på såvel små havegange som store terrasser. Mixet af de fire forskellige størrelser kan selvfølgelig lægges fuldstændigt tilfældigt med fokus på at bryde fugerne så ofte som muligt – et godt tip er at undgå at lægge de største sten op mod hinanden.

www.wewers.dk

Byrum & Lys
23. maj 2013

Byrum & lys

Arrangement om det levende byrum

Philips Lighting inviterer, sammen med markante ildsjæle inden for byrumsforskning, lysdesign og demokratisk byudvikling, til et inspirerende arrangement om udvikling af byrum.

Program

"Byrum for mennesker" v. Birgitte Svarre, projektleder hos Gehl Architects

"Kunsten at forme byens lys" v. lysdesigner Jesper Kongshaug

"Bytransformation og demokratisk byudvikling" v. Open Air Neighborhood

Dato: 23. maj 2013 kl. 15.30

Sted: Bryggergården ved Kastrup havn

For mere information om arrangementet kontakt charlotte.krogh@philips.com

Vær opmærksom på, at der er begrænsede pladser.

PHILIPS

Landskabsarkitektur produkter til udsmykning af torve og pladser, kirkegårde, havnemiljø mm.
Serie-opbygget sortiment med matchende bænke, borde, affaldsbeholdere og blomsterkummer.

www.ulefosnv.dk • Tlf.: 36 49 61 11

ULEFOS

Forhandler af

VICTOR STANLEY INC.

www.arkfo.dk/shop

**ARKITECTENS
FORLAG**
THE DANISH ARCHITECTURAL PRESS

Foreningen for Kirkegårdskultur

Foreningen for Kirkegårdskulturs formål er at virke for, at kirkegårdenes æstetiske, kulturhistoriske og landskabelige værdier bevares og udvikles, så kirkegårdene fremtræder som værdige begravelsespladser.

Siden 1973 har Foreningen for Kirkegårdskultur udgivet et årsskrift. Enkelte årgange fra 2002 og frem kan hentes fra foreningens hjemmeside i pdf-format. Det er også muligt at bestille senere årgange.

I årsskriftet 2012-13 er der både artikler om skovkirkegårdens udvikling i Danmark, om naturkirkegårde, herunder en klitkirkegård i Lyngvig og om gravminder og gravsten.

Foreningens årsmøde afholdes i år 27.-28. maj med foredrag om 'Gravens sten og ordets vægt' v. Gudmund Rask Pedersen, forfatter og sognepræst samt om 'Niels Hansen Jacobsens gravminder' v. Teresa Nielsen, museumsleder, Vejen Kunstmuseum. Desuden er der udflugt til Askov Kirkegård, Skrave Kirkegård, Gesten Kirkegård og Vejen kirkegård. Tilmelding senest 1. maj.

www.kirkegaardskultur.dk

Karin Kryger, Mette Fauerskov, Stine Helweg, Hans Mikkelsen, Elof Westergaard (red.): Kirkegårdskultur 2012-13. 104 s.

Verden i Danmark 2013

I to årtier har fokus været på den tætte bys rum. Imens forandrer den nye by - dén uden for bymidten - sig med hastige skridt. Efterkrigstidens by, hvor hovedparten af os lever, blev skabt ud fra idealer om sol, lys og luft. I dag står mange af disse områder på tærsklen til at blive betragtet som kulturarv. Ikke som noget, der per se er bevaringsværdigt, men som en ressource for fremtidig udvikling af fysisk, social og identitetsmæssig karakter. Hvilke værdier er det da, at henholdsvis beboere og eksperter tillægger dem?

Dette og mange andre spørgsmål behandles af fem internationale keynote-spekere, når de præsenterer nytænkende projekter på konferencen 'Verden i Danmark: Here comes the sun'.

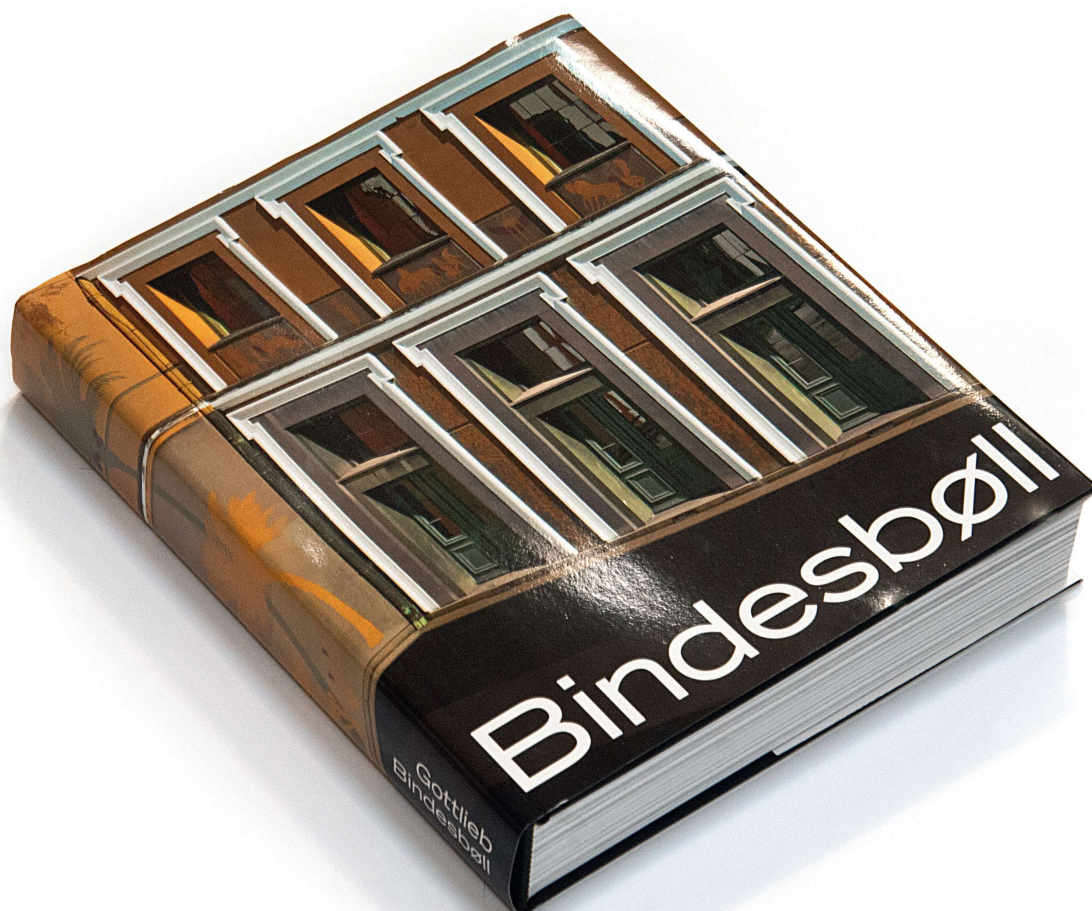
Faglig ansvarlig: Ellen Braae, embra@life.ku.dk

Tid: 21. juni 2013

Sted: KU Science, Festauditoriet, Bülowsvej 17, Frederiksberg

Tilmeldingsfrist: 7. juni 2013

http://sl.life.ku.dk/kurser/AAbne_kurser_alfabetisk/verden_danmark_2013.aspx

Gottlieb Bindesbøll (1800–1856) var ikke kun Danmarks første moderne arkitekt. Han var også en af de bedste. Dog er der aldrig udgivet en stor bog om arkitektens samlede værker. Det råder vi bod på nu. I fuld format blændes der op for de mest kendte bygninger som Thorvaldsens Museum, Brumleby og Landbohøjskolen men også for mindre kendte men lige så fantastiske værker; herregårde, hospitaler, møbler, kirker, rådhus, luksusvillaer,

gravmonumenter, stationsbygninger med mere. Peter Thule Kristensens monografi om Bindesbøll er på samme tid en videnskabelig afhandling og beretningen om den verden som omgav arkitekten og hans huse, skrevet i et flydende sprog, som kan læses af alle. En lang række originaltegninger og skitser publiceres for første gang sammen med Jens Lindhes nye fotografiske optagelser af alle Bindesbølls realiserede værker.

Peter Thule Kristensen
Gottlieb Bindesbøll –
Danmarks første moderne arkitekt
 Foto af Jens M Lindhe.
 Tilrettelægning: Michael Jensen.

Bogen er også udgivet i en
 engelsk oversættelse ved Martha
 Gaber Abrahamsen: **Bindesbøll –**
Denmark's First Modern Architect

Læs mere, se interviews med
 forfatteren og bestil bogen på
www.arkfo.dk
 eller hos din lokale boghandler.

496 sider
 Kr. 580,-

ARKITECTENS
FORLAG
THE DANISH ARCHITECTURAL PRESS

InVerto - væg ned

InVerto - væg op/ned

InVerto - loft

InVerto - pendel

InVerto - én serie, uendelige muligheder

Ligemeget hvordan du kigger på det, så gør InVerto alting meget simpelt. Armaturet er effektivt og dekorativt. Når det drejer sig om InVerto, så er det ikke kun udseendet det gælder, denne armaturserie har substans og dybde. Slank og moderne samt udstyret med den nyeste LED teknologi. InVerto åbner helt nye

dekorative muligheder for belysning i hoteller, restauranter, barer, samt i mange inden- og udendørs områder. Kombinationen af kvalitetsmaterialer og et unikt design, gør InVerto til et flagskib når det gælder inden- og udendørs belysning.

www.solar.dk

stronger together